

הנצרות ויש"ו הנוצרי

„הרחק מעליה דרכך,

ואל תקרב אל פתח ביתה”

(משלי ה', ז)

מה בין אמת לשקר? השקר ניתן להתאמה לכל מגמה, אפשר לגזור אותו לשביעות רצונו של הזולת ולמנוע ע"י כך פגיעה בו, בעוד שלגבי אמת לא קיימת אפשרות כזאת. האמת — אחת היא ואין לשנותה. אי אפשר לבצע בה ניתוחים פלסטיים. הפגיעה הקלה ביותר מרוקנת אותה ממהותה — ככל השקר גדול וגס יותר, כן משתדל בעליו להסוותו ולהציגו כאמת. אולם יש והמנסה לגלות נקודת תורפה זו, לא בדוגלי השקר הוא פוגע אלא בו עצמו.

כלפי מה אמורים הדברים? כלפי הנצרות וכלפי אלה המתיימרים לגלות את ה„אמת” שבה ושעליה. נושא זה עולה ברגישותו על נושאים רבים אחרים. רגישותם של המאמינים בדת הנוצרית לכל פגיעה קלה מחד; ומאידך נתון היה חלק הארי של עמנו לחסדם של מאמיניה, מאז התפשטה הנצרות בעולם. משנתעורר חשש כלשהו בלבבם, כי פוגעים אנו בדתם (ואין לה פגיעה גדולה מעצם קיומנו), התאכזרו אלינו והתעללו בנו עד שפך דם. היהודים מיעוט, איפוא, לדבר על נושא זה — ואף המקורות שהיו בידיהם הושמטו מספרינו על ידי הצנזור. מחמת כן אין בידינו תומר מוסמך רב על נושא זה. ברם, מתוך המעט שנותר בידינו, אפשר לקבל תמונה ברורה למדי על האיש מנצרת הנחשב כמייסד הדת, וכן על התפתחות הנצרות בשלביה הראשונים.

עקב הסיבות האמורות וסיבות אחרות ניסו הרבה מלומדים יהודים להתעלם מן האמת ולבנות תיאוריות שונות, תוך סילוף השקפת היהדות על הנצרות, כדי

להקהות את העוקץ שבנצרות נגדנו, בהשלחתם את עצמם, שהם יביאו שינוי ביחס הנוצרים כלפיהם, ואולי כלפי היהודים כולם. היו שעשו זאת מתוך אנוכיות גסה תמורת טובות הנאה כלשהן או תמורת בצע כסף. אף פרופ' קלויזנר נחשד בזמנו שהמיסיון הסקוטי מימן את הדפסת ספריו בשנות השלושים ואף עזר בהפצתם.¹ אבל, כאמור, אין האמת סובלת ניתוחים פלסטיים והשערות שאין להן אחיזה במציאות. השערות ניתן לפתח כרצון איש ואיש, לפי מגמותיו של כל אדם ואף לפי הזמנה אבל ע"י כך השקר אינו הופך להיות אמת ועובדות היסטוריות אינן משתנות בהתאם להשערות. על כל פנים אף השערותיהם לא הביאו למעשה, כל שנוי ביחסם של הנוצרים כפי שקיוו.

פרופ' קלויזנר השקיע עבודה רבה בספרו "ישו הנוצרי", אבל ככל שהרחיב את הדיבור על נושא זה, כן רחק מן האמת, והסילף דברים אף יותר מחוקרים נוצרים רבים. כל מערכת השערותיו בנויה על ארבעה טעמים, ואלה חסרים כל יסוד ותלויים על בלימה. ברור, איפוא, שיסודות אלה אינם יכולים לשמש כבסיס לקביעת עובדות היסטוריות, כביכול.

הסופר-החוקר בן-ציון כץ, אשר הקדיש למעלה מיובל שנים בחקר תקופה זו, מוכיח בספרו "פרושים, צדוקים, קנאים, נוצרים" את האבסורד שבתיאוריות של קלויזנר.² למעשה אין לקבל גם את השערותיו של כץ שהציען במקום אלה

1. ראה "צלם בהיכל" מאת אפרים דיינרד.

2. טעמו הראשון של קלויזנר, כי ריח אדמת ארץ-ישראל נודף, לדבריו, מסיפוריו של מרקוס וכו'. לדבריו, יש במרקוס כמה סיפורים שהם, "אבר מן החי ההיסטורי", שאין לבדותם בשום אופן. מטעם זה הוא רצה לדחות דעת החוקרים הגרמניים, לפיהם אין סיפורי מרקוס כוללים מאורעות שהתרחשו במציאות, אלא נכתבו לשם הטפה וחיזוק אמונתם. קלויזנר שכח, כנראה, שכותבי האבנגליון ידעו את מהותה של ארץ-ישראל והכירו את ההווי היהודי מפי אבותיהם ומוריהם. כלום יש בידיעת רקע זה ומסירתו בכתב, כדי לאמת כל שקר?

הטעם השני: אמנם קיימות סתירות בין ספרי האבנגליון, אך למרות זאת מתייחסים כולם בהערצה רבה לאישיות ידועה, בשמה הם מוסרים את דבריהם. לדעת קלויזנר יש כאן גרעין היסטורי אמיתי, שכדי להשיגו יש לקלף מעליו את הקליפה של האגדות בעלות המגמה הדתית המאוחרת. הוא יודע, כמובן לקלף ולחשוף את ה"אמת" על ישו. במציאות סותרות העובדות עצמן זו את זו והן כתובות במגמתיות. כיצד אפשר, אם כן, להוציא מסיפורים אלו את האמת, ובסופו של דבר לבטוח בה ולהסתמך עליה? ראה "פרושים, נוצרים" מאת כץ עמ' 262, המוכיח באריכות את האוילות שבטעם זה.

הטעם השלישי: לדעתו, אף אגדות הן מעין היסטוריה, ואפשר להכיר מתוכן את מהותה ההיסטורית של האישיות האגדתית. אילו "עובדות" היסטוריות היו מתאמתות, אילו חיפש הפרופ' המלומד באגדותיהם של עובדי האלילים ובמיתוסים שונים? מי כמונו למודי נסיון, כיצד נוצרים אגדות ומיתוסים ללא כל בסיס עוב-

של קלויזנר, שכהשערות קודמו מקורן בהרהורי לבו בלבד. אלא שבעוד שהראשון עשה זאת מתוך אהדה גלויה ובולטת לנצרות, סילף השני את הנושא מתוך התרחקות ממורשת אבות ומהיהדות השרשית. הנצרות מתיימרת אמנם לספר שידועת היא בדיוק את זמן הופעתה (לפני כאלפיים שנה), אולם תקופה זו ידועה לנו היטב, באשר חיו בה הוגי דעות גדולים והיסטוריונים, שהיו ערים לכל המתרחש ורשמו את דבריהם לדורות. אמנם לא כל כתביהם נשארו לפליטה ומאלה שנשארו לא כולם מהימנים ומדויקים, אולם ליש"ו ולנצרות אין בהם צל של רמז. גם ביהודה ובתפוצות חיו אז אישים בעלי חוש היסטורי מפותח דוגמת פילון, פלויוס ועוד ואף אצלם אין כל זכר ליש"ו ולתורתו.

איש אינו יודע להצביע מתי וע"י מי נכתבו ספרי האבנגליון שלהם. למעשה החלה הנצרות להתפשט בעולם כמאתיים שנה לאחר התקופה שמיסד דתם חי ופעל, כביכול. הסתירות בדבריהם רבות ובולטות מאד. גדולי הוגי הדעות שלהם, התקוממו נגד תורתם וכל אחד הכניס שנויים כרצונו וכראות עיניו, דוגמת אריון, הוס, לותר ואחרים. מלומדים נוצרים שנגשו לחקור את הנצרות אוביקטיבית גילו את שקרה³. והנה קמו דוקא „חכמים” יהודים (החלו במלאכה רביי'ס רפורמיים

דתי, אע"פ שמיליוני אנשים נתנו בהם אמן ללא סייג ורבים היו נכונים למסור נפשם על שקרים גסים אלה. דיינו כי נזכיר שמותיהם של שני שטנים, שכל אחד כשלעצמו יכול להתכבד בתואר „אבי אבות הטומאה”: הצורר הנאצי, היטלר ימ"ש, והרודן הרוסי, סטלין. בעודם בחיים סגדו להם מיליונים כלאלילים לפנים, ויש המוסיפים להאמין בהם ובתיאוריות שלהם עד היום. אגדות ה„פיהרר” נופצו רק לאחר כיבוש בנות הברית, ואלמלא מאבקי איתנים בקרב רבי השלטון בקרמלין, לא היתה מתגלית האמת על חדל אישים כסטלין עד היום.

הטעם הרביעי: קיימת מסגרת כרונולוגית בדברי ימיו של ישו. שלש עובדות ידועות — הטבלתו ע"י יוחנן, תחילת פעילותו בגליל וצליבתו בירושלים. הן מאושרות במקורות, והן יכולות לשמש „לזו של שדרה לביאוגרפיה ממש”. למעשה מספרים ספריהם משום מה על שנה אחת לערך מתולדות חייו, ותו לא. הם מתעל-מים מכל הנעשה עמו עד גיל שלשים. הם מתעכבים רק על עניינים מגמתיים, שיש להם קשר עם הפצת אמונתם. ברור שמוכרח להימצא ביניהם דבר משותף. חוקרים תיאולוגיים בגרמניה קבעו: „מרקוס הוא האבנגליוני הקדום ביותר מארב-עת האבנגליונים שבידינו. ואולם אף הוא מאוחר במידה מרובה באופן שקשה לראות אף בו חומר היסטורי ממש לביאוגרפיה של ישו, שאף הוא, כשאר האב-גליונים, נכתב לא לשם היסטוריה אלא לשם הטפה וחיוק האמונה, ולפיכך אין הסיפורים שבמרקוס כוללים מאורעות שאירעו באמת...”. אחד מראשי הכנסייה בגרמניה בא לידי הכרה אחרי מחקר מקיף, „שאין אנו יודעים כמעט כלום מחייו ואישיותו של ישו” ו„שאין להוכיח אף ביחס למימרא אחת שיצאה מפיו” (ראה „ישו הנוצרי” עמ' 105, קלויזנר ניסה לדחות דעתם בתחבולות שונות, ראה לעיל הערה 2).

פרופ' ברונז באואר (1809—1882) אשר פוטר מהאוניברסיטה בגלל דעותיו על

בדרשותיהם), שניסו ומנסים להציל את הנצרות מחרפתה. ולא זו בלבד אלא מנסים אף ליחס לגדולי ישראל, שנפשם סלדה ממינות ומכל הקשור בה, קשרים עם הנצרות וכאילו אהדו את תורתה.

בדברי פרופ' קלויזנר על הנצרות יש הרבה סילופים ועיוותים, אך העיוות בנסותו ליחס לרבים יחס אוהד לנצרות ולנוצרי, וביניהם גם הרמב"ם, עולה על כולם. הוא כתב בין היתר כי „ערך היסטורי עולמי זה של ישו ותורתו לא יוכל לשכוח שום יהודי, אותו לא שכחו לא הרמב"ם...“⁴. הבה נצטט, אפוא, את דברי הרמב"ם המתייחסים לנוצרים ולנצרות, אשר ידברו בעד עצמם ויבליטו את סילופו של קלויזנר.

באגרתו המפורסמת לתימן, כותב הרמב"ם, כי בחייו של ישו התלוצצו ליצים ושחקו עליו ואלה קראוהו בשם משיח⁵. בפתח אותה אגרת הוא כותב בין היתר: „ואחריו לזמן ארוך עמדה דת מיוחדת אליו מאומת עשוי, שלא היתה כוונתו אליה ולא עלתה כמו כן במחשבתו; ולא הזיק שום דבר לישראל ולא נולד בהם ספק, לא לכלל ולא ליחידים — לפי שהתברר להם חסרונו ושנכרת ואבד בידינו עד שנעשה בו מה שנעשה“.

ובהמשך דבריו הוא מעיר, כי עליו ניבא דניאל: „ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו“, וממשיכי דרכו זכו אצלו שם לכנוי „שליחי המכזבים שהוא אבנגליוני“.

ברור שקלויזנר אינו מצטט קטעים אלה, אלא שהוא מסתמך על קטע ברמב"ם⁶. שיד הצנזורה לא נגעה בו, קלויזנר רק הוסיף את השם „ישו“, שאינו

הנצרות) קובע בספריו KRITIK DIE EVANGELISCHER GESCHICHTE DER YOHANES, KRITIK DIE EVANGELISCHER GESCHICHTE DER SYNOPTIKER שיוחנן, מתי ולוקס חיו בתקופה מאוחרת יותר מלפי ששיערו החוקרים שקדמוהו, וכי אין כל ערך היסטורי לכל סיפורי האונגליון. בשעה שכתב את הדברים הללו עדיין האמין שישו המוזכר בברית החדשה היה במציאות, אלא שלא ידוע מי היה, אימתי חי ומה עשה. לאחר זמן הגיע למסקנה, שכל סיפוריהם דמיוניים ומקורם בזווגן של הפילוסופיה של סינקה הרומאי ושל פילון היהודי. יש בהנחה זו משהו מן האמת. בין מפיצי הנצרות הראשונים לקחו חלק נכבד, יהודים מתיונים ואף כאלה שגדלו וחונכו והושפעו מדיעות מסולפות על היהדות, כפי שהשתקפו בספרים של יהודים מתיונים (ראה בספרו 1877 KRISTUS UND DIE CESAREN). אלה שבאו אחריהם, שילבו הרבה מוטיבים אליליים ודעות מדתות אחרות ושינו את פני הנצרות הקדומה.

4. „ישו הנוצרי“ עמ' 462. ראה להלן.
5. הם עצמם מאשרים בעקיפין, כי התלוצצו עליו וחשבוהו למשוגע (ראה מתי כ"ז, 29; מרקוס ט"ו, 30).
6. רמב"ם הלכ' מלכים פי"א, הי"ד, לפי דפוס אמסטרדם תס"ב, ברוב המהדורות הושמט כל הקטע.

מוזכר שם בפירושו. ברם, האם מקטע זה ברמב"ם (שקלויזנר מצטט בחלקו) נובע מה שהלה מייחס לו? לא מניה ולא מקצתיה להלן הקטע בשלימותו:

„אף אותו שדמה שיהיה משיח ונהרג בבי"ד כבר נתנבא בו דניאל, ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו, וכי יש מכשול גדול מזה? שכל הנביאים דברו שהמשיח גואל לישראל ומושיעו ומקבץ נדחיהם ומחזק מצוות, וזה גרם לאבד ישראל בחרב ולפור שאריתם ולהשפילם ולהחליף התורה ולהטעות רוב העולם לעבוד מבלעדי ה'".

הרמב"ם כאיש אמת עקבי בדעותיו ודבוק במידותיו של הקב"ה, שאין לקפח שכר כל בריה, ובמידה ואפילו פושע גורם לקורטוב תועלת אין להתעלם מכך ויש לרשום זאת לזכותו, כי לולא זכות כלשהי, הרי לא היה לרשע זכות קיום כלל. כדי להסביר את הנושא מבחינה ההשגחה הכללית ממשיך הרמב"ם וכותב:

„אבל מחשבת בורא העולם אין כוח באדם להשיגה, כי לא דרכיהם דרכיו ולא מחשבותיהם מחשבותיו, וכל הדברים האלה של זה שעמד אחריו (יש גם גירסה: של זה ושל זה שעמד) אינו אלא לישר דרך למלך המשיח ויתקן העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר: „כי אז אהפוך אל העמים שפה ברורה לקרוא בשם ה' ולעובדו שכם אחד". כיצד? כבר נתמלא כל העולם מדברי המשיח ומדברי התורה ומדברי המצוות ופשטו דברים אלו באיים הרחוקים ובעמים רבים ערלי לב וערלי בשר, והם נושאים ונותנים בדברים אלו הסותרות התורה, אלו אומרים מצוות אלו אמת היו וכבר בטלו בזמן הזה, ולא היו נוהגות לדורות, ואלו אומרים דברים נסתרים יש בהן אינן כפשוטן, וכבר בא המלך וגילה נסתריהם. וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצליח וירום וינשא, מיד הם כולם חוזרים, ויודעים ששקר נחלו אבותיהם, ושנביאיהם ואבותיהם הטעו".

אולם אם עדיין אין בדברים שצטטנו לשכנע מלומדים מסוגו של פרופ'

קלויזנר, נצטט עוד קטע הלכתי מדברי הרמב"ם בפירושו למשנה⁷:

„...ומתנאי הג' מומר הזה ג"כ שמותר לאכול משחיטתו הוא שלא יהא צדוקי או ביתוסי... והם שקורין אותן אנשי דורנו היום מינין בשם מוחלט ואינו מינין על האמת, אבל דינם להיות כדין המינין לפי שהם מבוא למינות האמיתית (ר"ל להיות אדוק בעבודת כוכבים): ודע שמסורת בידינו מרבתינו בקבלה דברים רבים מרבים, שזמנינו זה, זמן הגלות שאין בו דיני נפשות, אין זה אלא בישראל שעבר עבירת מיתה אבל המינים והצדוקים והביתוסים כפי רוב רעותיהם [עונשיהם] הורגים אותם שלא יפסידו את ישראל ויאבדו האמונה, וכבר יצא מזה הלכה למעשה אנשים הרבה בארצות המערב כולן...".

כלום אפשר לומר, לאור הדברים הללו, כי הרמב"ם התייחס אליו בהערצה? זאת ועוד, הרמב"ם גילה את דעתו על הנצרות גם במקום אחר. דבריו מענינים במיוחד אם נשוה אותם ביחס לדעה שהביע על הדת האיסלמית. על המוסלמים הוא כותב, שלמרות שהם מעלילים עלינו וחושדים אותנו בדברי שוא (בזמנו הם חשדו שיהודים מאמינים ביש"ו כנוצרים ומעדיפים אותו על מוחמד) לא יעלה על דעתנו שגם „נכזב כך אנחנו עליהם ונאמר שהם עובדי עבודה זרה... ואף שמתחילה היה בבית תפילתם עבודה זרה, אך עכשיו כולם לבם לשמים. וטעותם

7. חולין פ"א, מ"ב (דפוס וילנא). ראה גם השמטות הש"ס, בכמה דפוסים הושמטו קטעים מקטע זה.

וטפשותם בדברים אחרים הן, שאי אפשר לאומרן בכתב, מפני פושעי ורשעי ישראל (כוונתו למלשינים), אבל ביחוד השם יתעלה אין להם טעות כלל⁸. אבל ביחס לנצרות ולנוצרים, הוא קובע בלשון ברורה, כי „הנוצרים עובדי עבודה זרה הם“⁹. הרמב"ם שקל כל נושא ונושא אוביקטיבית וההלכה היא שקבעה את עמדתו; ולדעתו אם הם מאמינים בשילוש, וכופרים באחדות ומאמינים בזולתו יתברך, הרי זו אמונה באלילות. „האומר שיש שם מנהיג, אבל הם שניים או יותר, והאומר שיש רבון אחד, אבל הוא גוף ובעל תמונה... הרי זה מין“¹⁰ שאין

8. תשובות הרמב"ם, הוצאת מקיצי נרדמים, סי' שס"ט.

9. רמב"ם הלכות עכו"ם, פ"ט, ה"ד. בדפוסים אחדים החליפו את המלה „נוצרים“ ב„אדומים“ ובהרבה מהדורות אין הלכה זו מופיעה כלל. ראה גם פירוש המשניות לרמב"ם חולין פ"א, מ"ב בדפוס וילנא. ר"ת (תוספות סנהדרין ס"ג, ד"ה אסור) והרמב"ן ועוד (ראה רמ"א או"ח סימן קנ"ו), הסוברים שגויים אינם מצווים על השיתוף, מודים גם כן שאמונתם היא אמונת עבודת אלילים, אלא שגויים אינם נענשים על צורת עבודת אלילים כזו. גם רבנו סעדיה גאון כותב עליהם: „שישי-מוהו — להשם שלושה, ויצאו אל הכפירה“ („אמונות ודעות“, מאמר ב', פ"ה). הרמב"ן שהרבה להוקיע את הנצרות בתרוף נפש בויכוחו המאולץ עם המומר פראי פול שהתקיים בברצלונה (24—20 ליוני 1263; ראה בספרו „מלחמת ה'"), ראה לנכון במקום אחר לציין אותם הדברים שהרמב"ם אמר והוא כותב: „ואל תשתבשו באומות שאף הם נוחלי תורה, הם הקרובים לאמצע הישוב כגון הנוצרים והישמ-עאלים, לפי שהעתיקו התורה ולמדוה, וכשגברה רומי על קצת הקצוות, למדו ממנה תורה ועשו חוקים ומשפטים דוגמה של תורה, אבל בני אדם יושבי הקצוות הרחוקות, שלא למדו תורה ולא ראו ישראל ואת מנהגם או שלא שמעו עליהם מפני גבול שביניהם, בהמות גמורים הם...“ („תורת ה' תמימה" בקטע 3 ב, כתבי הרמב"ן ח"א, עמ' קמ"ג). בעל „הכוזרי" שכל החיבור מהוה וכות חריף בין שתי דתות אלה, כותב אף הוא: „אלה האומות הם הצעה והקדמה למשיח המחוכה“ „הכוזרי" מאמר ד', (פכ"ב). כלומר, גם בין עובדי עבודה זרה ישנן דרגות שונות, כאלה השוות לבהמות ממש וכאלה שבמידה מסויימת השכילו ללמוד מן היהדות. 10. רמב"ם הלכות תשובה פ"ג, ה"ז. דבר זה הוא מאבני היסוד של האמונה היהודית (ראה „אמונות ודעות" לרס"ג, מאמר שני) ואין מי שיחלוק על כך. השגתו של הראב"ד מתייחסת לפס"ד החמור של הרמב"ם לפיו איש המאמין בהגשמה (ולא הבדיל בין כוונה רעה או מתוך טעות ואי הבנה נכונה) הוא מין ואין לו חלק בעולם הבא. חס לומר, שהראב"ד סתר, כביכול, את דעתו של הרמב"ם בעניני הגשמה (רבים טועים בדבריו, כך גם טעה בהבנתו, הרב ד"ר ש' פדרבוש, בספרו „חקרי יהדות" עמ' 220). הראב"ד כותב: „ולמה קרא לזה מין וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזה המחשבה לפי שראו במקראות ויותר ממה שראו בדברי האגדות המשבשות את הדעת“. הרי שהוא כותב בפירוש, שהמאמינים בהגשמה דעתם משו-בשת, אלא שהם הלכו בדרך זו מתוך טעות ולכן אין להגדירם כמינים. יש לציין שבבטוי „ממנו“ התכוון הראב"ד לאנשים טובים מאתנו ולא „ממנו“ מהרמב"ם (ראה הערות תזו"א שם), כי איך יעלה על הדעת, שהראב"ד יכנה אדם שדעתו משובשת, שהוא גדול מהרמב"ם? הוא התנגד לשלילת העולם הבא מאנשים תמי-מים (ראה גם דברי החסיד יעבץ, מאחרוני גולי ספרד בספרו „אור החיים" פרק ב, שגם הוא מלמד זכות על אלה שטעו בהבנת הפסוקים והאגדות).

לו חלק בעולם הבא. אלה הם דברי ההערצה (!?) של הרמב"ם על הנצרות!
אכן העם היהודי וחכמי ישראל, ביניהם הרמב"ם, לא שכחו את יש"ו ואת
תורתו, שכן חשו אותה על בשרם, פשוטו כמשמעו. בשם תורתו העלילו מאמיניו
עלילות שפלות, גזלו, עינו ורצחו יראים שלמים. לא זו בלבד שהעם היהודי לא
שכח אותו, אלא אף יוסיף לזכור את אשר נעשה לו בשם תורתו הבדויה.

השאיפה והרצון להעמיס כוונות זרות בפי חכמי התלמוד, העבירו רבים על
דעתם. לא לרמב"ם בלבד ייחס קלויזנר דברים שלא אמרם¹¹, גם לר' אליעזר
בן הורקנוס, הוא ר' אליעזר הגדול, ייחס קרבה לנוצרים הקדמונים, בעטיים של
„הסברים" שונים. רבים שבאו אחריו, קבלו את דעתו, כאילו היתה זו עובדה
היסטורית וודאית. בגמרא מסופר¹² על ר' אליעזר שנתפס למינות ע"י הרומאים
ולבסוף שוחרר. הוא הצטער על כך רבות ותודות לתלמידו ר' עקיבא נזכר כי

„פעם אחת הייתי מהלך באיסטריא של ציפורי ומצאתי אדם אחד ויעקב איש כפר
סכנין שמו, אמר לי כתוב בתורתכם: „לא תביא אתנן זונה"¹³ מהו לעשות הימנו בית כסא
לכהן גדול? ולא אמרתי לו כלום. אמר לי: כך למדני ישוע בן פנטירי, מאתנן זונה קבצה,
ועד אתנן זונה ישובו"¹⁴ — ממקום הטנופת באו למקום הטנופת ילכו. והגאני הדבר, ע"י
זה נתפסתי למינות ועברתי על מה שכתוב בתורה, הרחק מעליה דרכך"¹⁵ — זו מינות,
ואל תקרב אל פתח ביתה' — זו הרשות.

ר' אליעזר הגדול חשב הנאה זו לפגם ולחטא והצדיק בזה את מעצרו¹⁶. היש
בזה מקום לחשדו בקרבה אליהם? האם רק על סמך פילפולי סרק שלא כדאי
להתעכב עליהם אפשר לייחס לר' אליעזר הגדול השקפות נוצריות?

טוב נעשה אם נדייק היטב בדברי הגמרא. כאשר נתפס ר' אליעזר „אמר
לו אותו הגמון: זקן שכמותך יעסוק בדברים בטלים". מכאן שר' אליעזר כבר היה
זקן מופלג. הוא ביקש להתחקות אחר הגורם, בדעתו שאין אדם נוקף אצבע למטה
אלא אם כן הכריזו עליו מלמעלה. ר' עקיבא נתן בידו את המפתח ונזכר בדבר,
שכפי הנראה קרה בהיותו עוד צעיר לימים. פעם היה מהלך בדרך ופגש באדם

11. ראה לעיל.

12. עבודה זרה ט"ז—י"ז.

13. דברים כ"ג, י"ט.

14. מיכה א', ז.

15. משלי ה', ח. דברי נביאים וכתובים נקראים גם דברי תורה.

16. הקב"ה מעניש מידה כנגד מידה, צדיקים גדולים ידעו לכוון את הסיבה לכל עונש
(ראה תדבא"ר ל"א, בדבר עונשו של אחיתופל; ראה גם שבת ק"ה:; פסחים ס"ט. ;
ר"ה י"ב:; יבמות ק"ז:; נדרים ל"ב. ועוד). הואיל וקיים כלל, שאין אדם נחשד
בדבר אלא א"כ פגם בדבר מה מעין החשד (ראה מועד קטן י"ח: אף אם ראה
אחרים שעשו ושמה — נהנה — לפגם ייחשב), לא קבל ר' אליעזר תנחומים כל
זמן שלא נזכר בשל איזה פגם חשדו הרומאים במינות.

ויעקב איש סכנין ¹²³⁴⁵⁶⁷ ^{הוצר החכמה} שמו. לא צויין כי הוא היה מין. ר' אליעזר נהנה מסיפורו בשם ישו, אשר עבד ע"ז והסית והדיח את בני ישראל. היה זה פגם לצדיק כמותו והנאה זו היא שהיתה לדעתו הגורם העיקרי לתפיסתו על ידי ההגמון.

בדרך אגב נציין שמסיפור זה אין להביא ראיה על תקופתו של ישו, כי אין מן ההכרח שיעקב איש סכניא שמע זאת בעצמו מפי ישו, ייתכן ששמע זאת משמו. אולי הוא היה קרובו מצד אביו הגוי. הבטוי בשאלתו, "כתוב בתורתכם" יוכיח, שהוא מוציא עצמו מן הכלל ומתכוון לתורתו של ר' אליעזר ושל עמו. שנית, ר' אליעזר הגדול האריך ימים, קרוב למאה שנה בוודאי ¹⁷. ייתכן שבהיותו צעיר הוא פגש ביעקב איש סכניא שהיה כבר זקן מאוד, שמסר מפי ישו דברים ששמעם בהיותו צעיר מאוד ¹⁸, כך שעשוי סיפור זה להתפשט על פני תקופה של מאתיים שנה בקירוב.

קיימת גם ברייתא תמוהה, לפיה שאלו את ר' אליעזר אחת-עשרה שאלות וכשנענה לא נענה אלא בשאלה. בין השאר נשאל: "ופלוני מה הוא לעולם הבא" נענה שוב ר' אליעזר בשאלה ואמר: "דומה שלא שאלתם אלא על פלוני" כלומר, על אדם אחר, מפני שלא רצה להשיבם. והברייתא מסיימת: "ולא שהיה רבי אליעזר מפליגן, אלא שלא אמר דבר שלא שמע מימיו" ¹⁹. אחדים מנסים לקשור את השאלה האמורה שכוונת השואל היתה לישו. אבל אין כל הוכחה, כי הכונה בפלוני זה, אם יש לישו חלק לעולם הבא. שנית, רבי אליעזר לא יכול היה לענות על שאלה זו אם לא שמע דבר זה מפורש מרבו, שכך היה דרכו ומנהגו מאז ומתמיד.

17. ראה שמחות פ"ח, הגהות הגר"א שם; ראה, "בית צדיק" אות ח' (בהקדמה לפרקי דרב"א), שבתקופת רבן גמליאל הזקן בעת פטירתו של שמואל הקטן היה כבר ר' אליעזר גדול וחשוב, שכן הספידו יחד עם רבן גמליאל הזקן. ר' אליעזר נפטר שנים רבות לאחר החורבן.

18. רבים הביעו את הרעיון הזה, אך אין הוא נכון. במקורות (ראה הערה 107) מוזכר, כי יעקב איש סכניא ביקש לרפא את ר' אלעזר בן דמה בן אחותו של רבי ישמעאל. ר' ישמעאל היה צעיר מר"א הגדול ולא ייתכן, איפוא, שבהיותו צעיר פגש ר' אלעזר את יעקב שהיה, כביכול, בא בימים. מתקבל על הדעת שהלה הלך בדרכי יש"ו ובזאת נחשב כתלמידו, כשם שכל בעלי עין רעה ורוח גבוהה נחשבים כתלמידי דיו של בלעם הרשע ובעלי תכונות טובות — לתלמידיו של אברהם אבינו (אבות פ"ה, כ"ב). הלל נחשב כתלמידו של עזרא הסופר (סנהדרין י"א), אם כי מאות שנים הפרידו ביניהם. במדרש (קהלת רבה א, כה) צויין שיעקב זה בא לרפא "משום יש"ו". דבר דומה אנו מוצאים אצל ר' יהושע בן לוי (חי כ-250 לספירה), שבנו בלע דבר שהנקו בגרונו ובא אחד בשם בן פנדריא (יש"ו) לרפאותו ע"י לחש (קהלת רבה י, ז). ברור שהלה לא יכול היה להיות תלמידו של יש"ו.

19. תוספתא יבמות ג, ג.

במקור אחר²⁰ מסופר על ר' אליעזר ששבת בגליל ונשאל שלושים שאלות וענה על שתים עשרה בלבד. כאשר שאלוהו אם אינו אומר דבר אלא מפי השמועה, אמר להם: הזקתוני לומר לכם דבר אחד שלא שמעתי מפי רבותי: „מימי לא קדמני אדם בבית המדרש, ולא ישנתי בבית המדרש לא שנת קבע ולא שנת עראי, ולא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי, ולא שחתי שיחת חולין, ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי לעולם“. זהו, אפוא, המשפט היחיד שהרשה לעצמו לומר למרות שלא שמעו, כמובן, מרבותיו. לאור האמור, הסקת מסקנות אבסורדיות מהמנעותו מלהשיב — גיחוך בלבד הוא.

אגדה²¹ אחת המתיחסת לישו ולרשעי אומות העולם, מדגישה: „ראה מה בין פושעי ישראל — הכונה לישו — לבין רשעי אומות העולם“. מכאן הסיקו חוקרים כאילו היססו חכמי התלמוד לקבוע איזה מעמד יש לו. חז"ל מכנים אותו בשם „פושעי ישראל“, שכן „ישראל אע"פ שחטא, ישראל הוא“. וחז"ל הדגישו שהוא נמנה אמנם על פושעי ישראל, הוצא להורג ע"י בי"ד, ואעפ"כ במהותו היה טוב מבלעם וטיטוס ושאר רשעי עכו"ם. זאת היתה המציאות. חכמי ישראל לא התעלמו מעולם מן האמת. כאמור למעלה גם הרמב"ם הלך בעקבות חז"ל ולא קיפח כמלוא נימה את הדתות האחרות במדה ויצא מהן קורטוב תועלת²². אולם באותה אגדה גם נאמר, כי הוא נידון בצוואה רותחת. אולי יש בזה משום מתן כבוד לדעת החוקרים, אך ברור שאין להניח שהיה כאן היסוס מצד חכמי ישראל כפי שמנסה קלויזנר להוכיח.

חז"ל קבעו ש„ספר שכתבו מין ישרף“, (גיטין מ"ה:) ו„שחיטת מין לעבודת כוכבים“ ו„יינו יין נסך“ כלומר שהם אסורים בהנאה בניגוד לשחיטת גוי עובד עבודה זרה, שלשחיטתו דין נבלה בלבד ואינה אסורה בהנאה (חולין י"ג). היסוס רב ? ! ניכר בהלכות מעין אלה, שהן רבות בספרי חז"ל.

עלילותיו של קלויזנר על רבי אליעזר הגדול ועל הרמב"ם שימשו עילה לפרופ' ש' קרויס להשתמש בהן גם כלפי תלמידי האר"י ונגד ר' חיים ויטאל בראשם. הורודצקי כבר הוכיחו על פניו על זיוף גס זה, ובמאמרו²³ הוא מביא את דברי ר' חיים ויטאל על ישו ועל הנצרות, בהם הוא מוקיע אותם כמסיתים, מדיחים, פושעי ישראל וכו' וכו'. ההתרפסות לפני הגויים, או השאיפה להראות

20. סוכה כ"ח.

21. גיטין ג"ו—זו.

22. דברי הרמב"ם מצוטטים לעיל, ראה הערה 19.

23. „הגורן“ תרפ"ח, עמ' 159—160.

חידושים וגילויים, הן שהעבירו, כנראה, מלומדים אלה על דעתם, שלא לראות את הדברים באורם הנכון או להגישם לקוראים בצורה מסולפת, מבלי שיאמינו בעצמם ברעיונות שהפיצו.

בעוד ש"מלומדים" יהודים ניסו ליחס דעות נוצריות לגדולי ישראל, השתדלו תיאולוגים נכרים למצוא אסמכתאות לדעותיהם בתורת המסתורין היהודית. הם בקשו למצוא כאן משענת לדתם, שהחלה לאבד את הפופולריות בקרב אנשים משכילים.

בראשית תקופת הרנסנס התקוממו רבים — דוקא מבין הכמרים התיאולוגים הגדולים שלהם — נגד האלילות הצורמת של הנצרות ונגד השחיתות של ראשי הכנסייה הנוצרית, ובקשו להכניס אי אלה רפורמות.

ראשון היה תיאולוג אנגלי ויקליף ג'ון (1329? — 1384) ובעקבותיו הלכו דיקן הפאקולטה למדעי הרוח באוניברסיטת פראג, הכומר הוס יאן (1371? — 1415) וחברו היארונימוס (1370 — 1416), שנתפסו כידוע בשל דעותיהם ה"אפיקורסיות", ע"י תחבולה והועלו על המוקד. מותם הביא לשפיכות דמים רבה.

אחריהם הכניס מרטין לותר (1483 — 1546), אי אלה ריפורמות בפולחן האילי שבנצרות. שוב נתפתחו חלוקי דעות שבעקבותיהם נהרגו מאות אלפי איש.

כל מי שלא רצה לוותר על האמונה הנוצרית וביקש להיכלל במסגרתה, לא העיז לצאת בגלוי נגד הדעות המעוותות שבנצרות. הללו ניסו, איפוא, להסבירם כסמלים בלבד, וקיוו למצוא בתורת המסתורין היהודית אסמכתאות לדעותיהם.

J. REUCHLIN בגרמניה, PICO DE MIRODOLER באיטליה החלו במלאכה זו, אך הם נאשמו ע"י הכנסייה בכפירה, יהודים מומרים המשיכו במלאכה זו ועלה על כולם המשומד P. RICCIUS שהתיימר לסכם את יסודות הקבלה וב-1510 תרגם ללאטינית את הספר "שערי אורה".

כדי לתת בידי אלה שרצו בכך רמזים יותר בולטים לנצרות, זייפו המומרים שני כתבי יד. את האחד יחסו לר' נחוניא בן הקנה ואת השני לר' יהודה הנשיא. משהוכשרה הקרקע לדעות כוזבות אלה יצא ב-1735 SCHOTGER בהצהרה שהזוהר הוא ספר נצרי מובהק, שכן יש בו רמזים רבים החופפות דעות נוצריות. ברם, למה הדבר דומה? לאדם הרוצה למצוא רמז ל"יין ב"חמר" העומד באורחה, היות ו"חמר" פירושו לפעמים גם יין ("חמר" בארמית: חמור וגם יין). כל רוחות שבעולם לא יזיזוהו מטעותו כיון שהוא רוצה בה. נציין רק קטע אחד מן ה"זוהר" על המינים, שנכתב בגלוי ובפירוש ולא ב"רמז" המשמש כמאה עדים על דעת ה"זוהר" עליהם.

„אני זוכר, פעם אחת, שהייתי הולך עם ר' אלעזר, פגע בו הגמון. אמר לו לר' אלעזר, יודע אתה מתורת היהודים; אמר לו: אני יודע. אמר לו: אין אתם אומרים שהאמונה שלכם אמת ותורתכם אמת ואנו אמונתנו שקר ותורתנו שקר? והרי כתוב: שפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר' (משלי י"ב). אנו מימי עולם, עומדים במלכות ולא סרה ממנו לעולם, דור אחר דור, הרי תכון לעד ודאי. ואתם זמן מועט היה לכם מלכות ומיד סרה מכם. והמקרא-נתקיים בכם, שכתוב ועד ארגיעה לשון שקר. אמר לו: ראיתי כך שאתה חכם בתורה, תפח רוחו של איש ההוא, אילו אמר הכתוב, שפת אמת כוננת לעד היה כמו שאמרת, אבל לא כתוב אלא תכון לעד שפירושו, עתידה שפת אמת שתכון, מה שאין כן עתה, שעתה שפת שקר עומדת, ושפת אמת שוכבת עפר... לאחר ימים, שמענו שנתגייר...“ (זהר פרשת תשא דפ"י דף קפ"ה, לפי תרגומו של הרב אשלג).

מענינים דברי ההתנצלות של מגיה הזהר בדפוס מגטובה הכותב שאין לחשוש לכך שאנשים מקולקלים מוצאים, כביכול, ב„זהר“ סימוכין לדעותיהם המסולפות. כי הם מקולקלים בלאו הכי „והלעיטוהו לרשע וימות, והטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם“. ואין למנוע בגללם את הטוב מהטובים והישרים, כמו שאמרו חז"ל על הפסוק „נעשה אדם“²⁴.

יש"ו והספירה

חומר היסטורי רב נמצא בעולם מן התקופה, בה מתחילה הספירה. הוגי דעות גדולים והיסטוריונים רבים באומות העולם ובישראל חיו בעת ההיא. אולם אין כל זכר אצלם על יש"ו או על תנועה כלשהי הדומה לנצרות. הורדוס המלך — שבתקופת שלטונו הומת יש"ו, לדעתם — העסיק את ניקולאוס דמאסקוס (איש דמשק), ככותב ההיסטוריה שלו ושל יהודה, הוא כתב על כל המאורעות שהתרחשו אז בארץ. מתוך כתביו שאב יוספוס פלויוס את ידיעותיו על הורדוס ותקופתו.²⁵ פילון נולד 25 שנה לפני הספירה ומת כ־50 שנה אחה"ס, היינו 29 שנים לאחר המתת ישו לפי חשבונם. יוסף בן גוריון (מחבר „יוסיפון“) נולד בשנת תשנ"ז, היינו 4 שנים לפני הספירה.²⁶ יוסף בן מתתיהו בן גוריון (יוספוס פלויוס) נולד ב־37 לספירה היינו 6 שנים לאחר המתת ישו. הם חיו, איפוא, בתקופה שהחלה הנצרות

24. בראשית א', כו. ראה בר"ר, ח, ז; ילק"ש י"ג: „כיון שהגיע (משה) לפסוק נעשה אדם“, אמר לפניו רבש"ע למה אתה נותן פתחון פה לאפיקורסים, א"ל כתוב! והרוצה לטעות יטעה“. המעונין לטעות, יטעה בין כך ובין כך.

25. ספריו של ניקולאוס לא הגיעו לידינו, אך כנראה היתה יד הנוצרים בדבר. ליהדות לא היה כל ענין בכתביו לשמור עליהם מכליון. גם ספרי פלויוס נשארו הודות לנוצרים הראשונים, ראה להלן הערה 30.

26. כך מסתבר מספרו „יוסיפון“ ס"ו, פ"ה וכן בס"ג פרק ט"ו (ראה „צמח דוד“ תשנ"ז). יש אמנם כאלה האומרים, שמחבר זה לא היה ולא נברא, ויש המיחסים את „יוסיפון“ ליוספוס פלויוס, ברם לענייננו אין לדבר כל חשיבות.

לפעול, כביכול, ותלמידיו — השליחים — פעלו גדולות ונצורות, אך בכל זאת אין אף צל של זכר לישו בכל ספריהם.

יוספוס פלויוס, האריך בספריו בדברים פעוטים, שהתרחשו או ששמע עליהם. הוא מספר באריכות על אחד הפקידונים של הורדוס שהתנשא למלך²⁷. על תועים ומשיחי שקר בלתי ידועים, שאיש אינו יודע לזהותם, ולא השאירו אחריהם כל רושם, הרחיב פלויוס את הדיבור בשני ספריו העיקריים²⁸. מסתבר, אפוא, מכל אלה שבן מתתיהו לא אהב את הקיצור²⁹, והנה לפנינו מאורע שהרעיש, לפי דבריהם, את עולם היהדות בימי פילטוס, והשפעתו היתה רבה גם על עמים אחרים, ודוקא כאן שתק ואינו מוסר דבר. הייתכן?³⁰

אף קלויזנר, המגן על הנצרות בכל כוחו, מתפלא על כך ואומר שפלויוס „לא השאיר דבר קטן שבקטנים מן המאורעות המדיניות והחברתיות שאירעו ביהודה, ביחוד מימי הורדוס הראשון ועד חורבן הבית השני. כל מרידה חולפת, כל מהומה שעתית, כל הריגה במשפט ושלא במשפט, אם רק היה לה איזה ערך מדיני חברותי, מצאו להם תיאור מפורט בספריו“.

ורק „אותו האיש“ לא מצא מקום בכתביו!³¹

בגלל עובדות אלה ודומיהם הודו מזמן חוקרי הכנסיה עצמם, שחומר רב של האונגליון מזויף ואין לו כל קשר עם מחבריו המדומים. אין פתגם אותנטי אחד בין „הפתגמים החיצוניים“ או „הפתגמים הבלתי כתובים“ המיוחסים לישו,

27. „קדמוניות“ ספר י"ט, ו, ו.

28. שם ספר כ', ח, ו; „מלחמות“ ספר ב, יד, ג-ה.

29. הוא מתאר את ימיו האחרונים של הורדוס בדייקנות רבה, ואין בהם זכר לישו או לתלמידיו, בעוד שהם מספרים („מעשה השליחים“ י"ב, 22—20) כאילו הורדוס מת בשבתו בבי"ד שדן את שמעון פטרוס, שנים רבות לאחר מות ישו.

30. אמנם מופיעים שני משפטים בספריו על ישו ועל אחיו, אבל הוכח כבר שמשפטים אלה לא יצאו מתחת ידיו של בן מתתיהו. מעשה ידיהם של נוצרים הם. אף קלויזנר נאלץ להודות שיש בהם זיופים (ראה „ישו הנוצרי“ עמ' 47—49). יש להעיר שכתבי היד של ספרי פלויוס עד 250 לספירה איש לא יוכל לראותם. ייתכן שעדיין נמצאים הם ברשות הכנסיה הנוצרית ואולי אף השמידום. אם היה בהם משהו על הנוצרי, זה בודאי לא התאים לרוחם והשמיטוהו מתוך העתקותיהם וכתבו מה שכתבו. לאחר שעברו שנים רבות ולא היה עוד חשש שמישהו יצליח לגלות את האמת, איפשרו פירסום ספרי פלויוס. עד היום אין בשום ספריה כתב יד מספריו שנכתב לפני שנת 250 לספירה (ראה „פרושים, צדוקים, קנאים, נוצרים“ עמ' 271).

31. „ישו הנוצרי“ עמ' 47—49. ואם ישאל השואל, הלא גם על גדולי התנאים מתקופת בית שני, אין הוא מרחיב את הדיבור? ! הוא לא התעלם מהם לגמרי, אלא השתדל למעט בסיפוריו עליהם, אשר לסיבה ראה מאמר מעניין מאת הרב טוביה יהודה טביומי („ספר הזכרון“ לרבי יצחק אייזיק הלוי, עמ' ש"ו—של"ד).

אלא הם פרי יצירותיהם של אבות הכנסיה, שחיו שנים רבות אחרי ישו.³² חוקרים אחרים הגיעו לידי הכרה שגם סיפורי תולדותיו של ישו בספריהם, פרי דמיונו של מרקוס בלבד הם.³³

כותבי הברית החדשה היו, כנראה, מוגבלים בידיעותיהם, או שלא טרחו כלל להתאים את סיפוריהם המורכבים לעובדות היסטוריות, שיש בכוחן לאמת את סיפוריהם למראית עין לפחות; וזאת משום שידעו, כי הקהל אליו הם פונים מורכב מעובדי אלילים פרימיטיביים, החסרים כל ידע.

אם רוצים להתייחס ברצינות לסיפורו של מתי³⁴, שכוכב מזהיר נראה בשמים לפני לידת ישו (לדעתו בא לבשר את לידתו) הרי יש להקדים את הספירה בשבע שנים. הוברר ללא ספק, כי לא בשנה הראשונה לספירה ולא שנה לפניה, לא נראה כל כוכב מיוחד. מאות שנים לפני הספירה התענינה כבר האנושות באסטרונומיה ובגרמי שמים, וכל תופעה בלתי רגילה נרשמה לדורות. גם הופעתו של כוכב מזהיר באזור הים התיכון ב-29 במאי שבע שנים לפני הספירה, צוייר ונרשם. הרישום המדויק העתיק של מערכת הכוכבים בעת ההיא נתגלה ב-1925 ע"י המלומד הגרמני שנבל. וזה מתאים בדיוק לכל חישוביהם של האסטרונומים והאסטרונומים, ביניהם התוכן הגדול קמפלר (1571 – 1630), שערכו שנים רבות לפני כן, וקבעו שרק אז נראה כוכב-הלכת הגדול ביותר במערכת השמש, צדק (יופיטר) יצא ממסלולו והתקרב אל כוכב-הלכת הששי שבתאי (סטורן) במזל דגים.³⁵

אף אם נתעלם מפרט זה, הרי חשבונם מוטעה מיסודו. את הספירה קבעו בשלהי תקופת רבנו הסבוראים, ב-533 לספירה. הוטל אז על הנזיר דיונוסיוס (DIONYSIUS EXIGUUS) לערוך חישוב לידתו של ישו, לפי הנתונים שהיו בידיהם, כדי להנהיג את הספירה משנת לידתו של אותו האיש. עד אז השתמשו בחשבון רומאי אחר. דיונוסיוס שכח להביא בחשבון את ארבע השנים בהן נקרא הקיסר

32. 106, 103, 55 P. W. SCHMIDT מובא ב,"ישו הנוצרי" עמ' 63, 105.

33. ראה הערה 3; "ישו הנוצרי" עמ' 117.

34. מתי ב, 2 ואילך. בזמנו היתה עובדה זו מפורסמת, אבל בעת כתיבת ספרי האבן-גליון כ-100–200 שנה לספירה הרשו להם, "להזיז" מאורעות ולהתאימם לסיפורם במקום להתאים את הסיפור למאורעות.

35. תופעה זו נראתה שלוש פעמים רצופות, ב-12 לאפריל, ב-29 למאי בשעות הבוקר המוקדמות וב-3 לאוקטובר שבע שנים לפנה"ס. תופעה דומה התרחשה שוב ב-17 לדצמבר 1603 בתקופתו של קמפלר, אשר ערך חישובים רבים והגיע לתוצאות שאומתו כעבור 300 שנה, שעה שנתגלה הרישום ע"י שנבל. ראה, "התנ"ך כהיס-טוריה" מאת וורנר קלר, ח"ב (חלק זה לא תורגם לעברית) עמ' 339.

אוגוסטוס בשמו האישי אוקטביוס. בטעות זו מודים גם ראשי הכנסיה. ב־1965 ערכו שני פרופסורים איטלקיים מחקר מטעם האו"ם, בו אישרו את הטעות בארבע שנים בחישוב הספירה.

ברם, אם נקבל את הטעות של ארבע השנים בלבד כמציאות, הרי יש לפי זה בלבד להכחיש את סיפורי הבדים שלהם ב"ברית החדשה". כל סיפוריהם על ישו מתיחסים לשנת השלושים ואחת לחייו בלבד. ובין השאר הם מספרים שהורדוס שמח לראותו³⁶ או ביקש להרגו לפי מה שמספר אחר³⁷ (גם בפרט זה הסתייגות הן צורמות, האחד מכחיש את חברו ולעתים אף את עצמו).

אף אם נרכיב את שני הסיפורים יחד ונניח ששניהם קרו ביום אחד, ביום ראשון שישו החל לפעול, הרי שוב מופרך חשבונם ביחס לספירה המיוחסת, כביכול, לשנת לידתו של משיחם. שכן באשר להורדוס ידוע בבירור (ממקורות עבריים ורומיים) כי הוא מת 4 שנים לפני הספירה. אף אם נהיה נדיבי לב ונניח כי הדבר התרחש ביום מותו של הורדוס (דבר שהם עצמם מכחישים), הרי חייבים אנו להקדים את שנת הולדתו של הנוצרי לפחות לשנת 34 לפני הספירה, כלומר הוא נולד 34 שנים בטרם נולד... לפי מקורות שלנו הוא הומת בגיל 36 ולא בגיל 31. הפער יגדל, איפוא, ב־5 שנים נוספות (בדרך אגב נציין שד"ר נחמיה מזסזון ואחרים טעו טעות פאטלית בקבעם ("אוצר ישראל" כ"ה, עמ' 227) שההפרש הוא בארבע שנים בלבד. הם חישובו את שנת לידתו של יש"ו, שהיתה כביכול, בימי הורדוס והתעלמו לחלוטין מכל שנות חייו. נעיר, שאין לייחס את המאורעות להורדוס ה־2 או ה־3, שכן היו חסרים כוח שלטון מרכזי).

זאת ועוד, הם עצמם ממשיכים להזכיר את הורדוס עשרות פעמים לאחר המתת ישו, ולדעתם לקח הורדוס חלק במעצר פטרוס, דבר שהיה שנים רבות לאחר מכן. הם מדגישים כאילו מת הורדוס בשבתו במשפטו של פטרוס³⁸. אף יום הולדתו אינו ידוע, אם כי מאות מיליונים חוגגים אותו מדי שנה בשנה. ה־25 לדצמבר היה חג של הדת מיתרא, שהרומאים חגגוהו לפנים כ"יום הולדתו של הבלתי מנוצח". באמצע המאה הרביעית 354 לספירה אומץ חג זה ע"י ראשי הכנסיה, כיום הולדתו של ישו, כי עצם השם התאים למטרתם (הם אימצו להם הרבה דברים מדת מיתרא, כגון שימוש בפעמונים, נרות ועוד). הקיסר יוסטיניוס (527 — 565 לספירה) הכיר בו כחג רשמי³⁹.

36. „לוקס" כ"ג, 8.

37. מרקוס ג' 6; לוקס י"ג, 32—20.

38. „מעשה השליחים" י"ב, 23—21.

39. ראה „התנ"ך כהיסטוריה" שם עמ' 343—342.

כשם שיום לידתו ושנת לידתו אין לה כל אחיזה במציאות, כן הן האגדות על דבר יחוסו.

מתי⁴⁰ יודע לייחס את יש"ר על שלמה בן דוד והוא מונה כל הדורות לפרטי פרטיהם. והנה בא לוקס⁴¹ והפך את הקערה על פיה בקבעו שהוא מתייחס על נתן בן דוד, אף הוא יודע לפרט היטב את הייחוס ומשנה את כל שמות אבות אבותיו. שאלני יהודי נכבד וירא, כיצד אפשר להבין, שהם לא דאגו למנוע את הסילופים והסתירות שבספריהם, כגון: מנין הספירה, תולדותיו וכדומה. שתי סיבות לדבר: א) היו ביניהם בורים גמורים, כפי שנביא להלן במדור „הברית החדשה“. בדבר זה תמימי דעים אף חוקרים חופשיים. ב) כאמור בראש הפרק, אפשר להתאים שקר לרצונו של כל אחד. קיימים חלוקי דעות באגדה אם משיח בן דוד יהיה מצאצאיו של שלמה או מצאצאי נתן בן דוד⁴². כדי לצאת ידי שתי הדעות גם יחד, פנה כל אחד מהם לקבוצה אחרת בהתאם לאמונתם בנידון.

הספרות הנוצרית הראשונה נוצרה כמאה וחמישים שנה אחרי צליבתו של ישו, לפי אגדתם, וכפי שנוכיח להלן עברו כ-250 שנה. היה זה זמן ממושך למדי, במיוחד בזמנים קדומים, כדי להפיץ אגדות ורעיונות שונים, בהתאם לשאיפתם של מפייצי הנצרות. באבנגליון מובאים קטעי ציטטין שונים מדבריו האחרונים של ישו לפני מותו. דבר זה אומר „דרשני“! כל היסטוריון ישתדל למסור בדייקנות מרובה את המלים האחרונות של גיבור כלשהו, ובפרט אם הוא מתיימר להיות נוכח בעת אומרם, על אחת כמה וכמה תלמידים מעריצים, שחשבו את רבם למשיח. באבנגליון מסופר⁴³, שבטרם הוצא להורג אמר, כי יקום לתחיה כעבור שלושה ימים. אדם היודע דבר כזה יפחד מפני המוות? מדוע צעק, איפוא לפי גרסתם,

40. מתי, א, 17—1. מתי התעלם ולא הזכיר בסדר הדורות את יהויקים בן יאשיהו, וע"י כך יצא לו 14 דורות מאברהם עד דוד ומדוד עד גלות בבל והוסיף שמות עד 14 דורות שעברו, כביכול, מגלות בבל עד יש"ו. בעל „ספר נצחון“ (סי' ח') מפנה אליהם שאלה: אם יש"ו לא נולד מפנדירי כיצד ניתן לייחסו לאי איזה אב וע"י כך להגיע עד דוד המלך ולמעלה בקודש?

41. לוקס ג', 26—38. אולם בעוד שהראשון מונה 28 דורות מדוד עד יש"ו, הרי הוא מונה לא פחות מאשר 43 דורות, ב-15 דורות יותר, עד כדי כך!

42. לפי דעת הבבלי, נראה, שמשיח יתיחס לשלמה בן דוד (ראה רמב"ם פי' המשניות לסנהדרין פ"י, עיקר י"ב וכן באיגרת תימן). לעומת זאת כתוב בזהר (פרשת שלח דפ"י דף קע"ג ע"א), כי המשיח יתיחס לנתן בן דוד. ראה ב„מטפחת ספר-רים“ לר"י עמדין (השגה קל"ט ו„בעיטור ספרים“ שם ל"ה) הסבר בענין זה.

43. לוקס י"ח, 14—33.

„אלי, אלי, למה עזבתני“ וכדומה?⁴⁴ חוקרים רבים עמדו כבר על המוזר שבסיפור זה. האמת היא, שאיש מהם אינו יודע מה אמר, אם בכלל אמר דבר מה, כי התפשטותן של האגדות הנוצריות באה עשרות שנים לאחר מותו ללא כל קשר עמו. כשם שאת שנת לידתו ויום לידתו, קבעו מאות שנים לאחריו, ואז לא היה בעולם איש, שעשוי היה להכיר אפילו את הדור השמיני לישו.

הפצת הנצרות

ראשונה עלינו להתחקות אחר התקופה בה החלה הנצרות לפעול. היתה זו תקופת מעבר, בה נלאתה האנושות (החכמים שבה) מעבודת אלילים ותחלה להתנער מהבערות שבאלילות. הנאורים ובעלי רצון מחושל מצאו מפלט ביהדות. תורת משה הקרינה מאורה על גויי הארץ ורבים מהמשכילים התייחדו, אע"פ שהיהודים היו נתונים בשפל המדרגה. גם בחצרות מלכים הורגשה התסיסה, באשר לא היו מסוגלים עוד להמשיך בדרכם, ומחפשי האמת שבהם קיבלו עליהם תורת משה בגלוי או בסתר. בין השאר ידועים אונקלוס הגר, מונבז המלך ומשפחתו, שמעיה ואבטליון, הורי ר' עקיבא ור' מאיר ועוד.

זמן רב בטרם הופיעה הנצרות בעולם כתב ידידיה האלכסנדרוני (פילון):

„הגני מאמין, כי בני אדם יעזבו את מנהגייהם ויוניחו את נמוסי אבותיהם ויכבדו את חוקי משה“. ובהמשך דבריו: „מלבד היהודים כמעט כל הנזכרים, וביחוד כל אלה אשר המוסר קרוב ללבם, מסכימים לדברי החוקים האלה ומכבדים אותם ועל ידי זה זוכים החוקים לפרסום גדול“⁴⁵.

פליוס מייחס זאת גם למשכילי יון באומרו:

„מידנו החוקים לכל יתר בני אדם. לראשונה באו חכמי יון, אשר למראית עין שמרו דרכי אבותיהם, אבל בספריהם הלכו אחריו (משה), כי כמחשבותיו היו מחשבותיהם על אלוקים“⁴⁶.

יתירה מזאת הוא אומר להלן, כי התורה פשטה גם בקרב המוני העם הנכריים.

דבר זה אושר גם ממקורות זרים. הסופר הרומי דיו קסיוס כותב בספרו היוני⁴⁷ כדברים האלה:

44. במתי כ"ז 46 מסופר כאילו זעק זאת בעברית. לעומת זאת כתוב במרקוס ט"ו, 34 כאילו צעק בארמית: „אלוקי, אלוקי למה שבקתני?“

45. „חיי משה“ לפילון, עמ' 107—137.

46. „נגד אפיון“ ב, ל"א.

47. „תולדות רומי“ 41, 67 C. גרץ ניסה לזהות את קלמנס עם אונקלוס הגר, אך דבריו אינם משכנעים, כי היו כנראה מקרים דומים. ראה „תולדות ישראל“ ליעבץ כרך ו', „מוצא דבר“ ז, עמ' 293.

„בתוך רבים אחרים שפט דומיטיוס משפט מות גם את הקונסול פלויוס קלמנס, אף כי בן דודו היה הוא, ואשתו פלויה דומיטילה אף היא קרובה לו. על שניהם נטפל עון כחש באלוהים, עון אשר עליו נענשו גם רבים אחרים, אשר נטו אל היהדות; על מקצתם נגזרה גזירת מיתה, ועל מקצתם נקנסה להחרים את כל נכסיהם לאוצר המלכות; ודומיטילה גורשה לארץ פנדטריא“.

אוצר החכמה

עם זאת עלינו לזכור, כי לפי ההלכה היהודית אין להפיץ תורת משה בין אומות העולם.⁴⁸ גרים מתקבלים, כאשר הם באים להתייחד מתוך הכרה עצמית עמוקה, ללא השפעה מבחוץ.⁴⁹ היהודים לא יכלו, איפוא, לעשות מאומה, כדי להחיש את התהליך ולהרבות גרים. ייתכן שיש לדבר זה גם טעם גלוי והוא לטובת העם, כי לוא היו רבים מאומות העולם מצטרפים ליהדות, ע"י פעולה מסיונרית, עלול היה העם היהודי לאבד את צביונו המיוחד. זאת ועוד, קבלת עול היהדות קשורה בבעיות רבות וקשות: משהחליט מישהו על צעד כזה, נתחייב הלה לנתק קשרי המשפחה, מלבד קשיי חיים רגילים הנוצרים כתוצאה מקיום מצוות: הגבלה באוכל (כשר בלבד), הגבלה בחיתון (בקרוב יהודים בלבד), שמירת שבת, חגים וכדו', אבל מאידך געלה, כאמור, נפשם באילילים למיניהם.

באותה תקופה שלאחר החורבן מצב היהודים היה, כאמור, בשפל המדרגה, ביחס לעמי העולם, ומאידך היתה זו שעת כושר לקליטת רעיונות חדשים. נמצאו גם קרייריסטים חלשי אופי, אשר ידעו לנצל את המצב ואת נתוניו. הם לא רצו להסתפק בהפצת האמונה באל אחד ובהחדרת הצורך שבקיום שבע מצוות בניי נת. במקרה כזה היו מוסיפים דוקא בני ישראל להחזיק בזכות הבכורה, ודובריה הראשיים היו מוסיפים להיות הסנהדרין וחכמי התורה, דבר שלא היה מאפשר להרפתקנים שונים לזכות בכבוד או בטובות הנאה כלשהן.

זאת ועוד, היה גם קהל עצום, שעדיין לא היה מסוגל לוותר לגמרי על פולחן אלילי ולהסתפק באמונה באל עליון, שאין בו תפיסה כלל. אנשים אלה לא רצו לוותר על הפוטנציאל הזה, כי ראו בהם עיקר המקור למשאביהם. כך החלו ליצור דמות אגדתית ולהפיץ רעיונות שנשתנו מזמן לזמן, בהתאם לדרישות ולסיכויים לרכוש אוהדים ומאמינים. ברור, שעיקר מטרתם היה טובת הנאתם הם. לעומתם היו בין אלה שנתפתו להם והלכו בעקבותיהם, שהאמינו בדבריהם בכל לבם עד מסירות נפש ממש.

48. ראה סנהדרין נ"ט. ותוס' שם, שאסור ללמד תורה לבן נח פרט לשבע מצוות. ראה „טורי אבן" (חגיגה י"ג) והמהרי"ץ חיות (סוטה כ"א) שמותר להשיב על שאלות של גוי בתורה.

49. „לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה" (יבמות כ"ד:), לא מקבלים גר הרוצה להתגייר מתוך פחד או מתוך כוונה לשפר מצבו ע"י הצטרפות לעם היהודי.

אחר מראשוני מפיצי רעיון הנצרות כתב בשם ישו: „כי אפילו יעברון שמים וארץ, לא תעבור יוד אחת מן התורה“, ו„כל המפיר אחת המצוות הקטנות האלה והורה כזאת לאנשים — נקלה ייקרא במלכות שמים... כי אני אומר לכם: אם לא תרבה צדקתכם מצדקת הסופרים והפרושים, לא תבואו אל מלכות שמים“⁵⁰ דברים דומים נמצאים בכתביהם לרוב. ברם, גם בזה לא היתה סיסמתם טהורה. הם חשבו שהיא תעזור להם במימוש שאיפתם. משפטים ספורים לאחר האמור מתגלית פרצופה האמיתית של דתם. כשהיא רוצה להראות את טוב לבה, היא אינה בוחלת בזיוף פסוקי תנ"ך. שם נאמר בשם ישו, כמובן: „שמעתם כי נאמר, ואהבת את רעך ואיבת את אויבך“. ואני אומר לכם: אהבו את אויביכם...“ כתוב זה אינו מופיע בכל התנ"ך. היפוכם של דברים נאמרו במקומות אחרים, כגון: „אם רעב שונאך האכילהו לחם“, „בנפול אויבך אל תשמח“⁵¹

דבר אחד אנו למדים מזה, הם הפיצו את תורתם בקרב אנשים שלא יכלו לנקר את עיניהם ולהוכיח להם זיופיהם על פניהם.

חוסר הכנות בדבריהם לאהבת הזולת, ובפרט לאויב, מתגלה בדבריו של מתי⁵²: „הקורא לאחיו ריקה — יינתן בידי הסנהדרין“ להישפט על ידיהם משפט מות. הוא מעמיד דבר זה לעומת „לא תרצח“ שבתורה, כאילו מצוותיו עולות עליהן, אפילו בדיני מות.

על הסתירות והזיופים שבספריהם (האונגליון) כבר עמדו חוקרים רבים, ביניהם רבים הנמנים על מאמיניהם, ומחקרים רבים כבר נכתבו על נושא זה⁵³. על אופיים של מיסדי הנצרות ומפיציה אפשר לעמוד גם מתוך דבריהם של כותבי ה„ברית החדשה“ (האונגליון) שאמרום כמסיחים לפי תומם. פטרוס, הנחשב כשני בסולם ההירארכיה הנוצרית, אחרי ישו, מודה בכתביו, כי נשבע

50. מתי ה', 18—20.

51. משלי כ"ה, כד.

52. מתי ה', 21.

53. ניתן כאן פרט אחד המלמד על הכלל כולו. כאשר מתי (כ"ז, 12—25) מנסה לתאר את אשמת הכהנים והזקנים בהמתת ישו, הוא מתאר את עמדתו החיובית והאהודת של פילטוס ליש"ו. ולבסוף הוא שם בפי פילטוס את הדברים האלה: „וירחץ את ידיו לעיני העם ויאמר: גקי אנוכי מדם הצדיק הזה, אתם תראו“. אולם בהמשך הדברים שכח הכותב את „צדקתו“ של פילטוס ואת „רשעתם“ של היהודים, כדי לתת תיאור מותח לקורא. הוא מתאר איך הוכה ישו קשות ע"י חיילי פילטוס ועושי רצונו ואף פילטוס עצמו הכהו בשוטים, בטרם מסרו לצליבה. גם אחרים (יוחנן י"ט, 1) מספרים כיצד ייסר פילטוס את ישו בשוטים. אין להבין מה הניע את קלויזנר להיחלץ להגנת הנצרות ולדחות את דעת החוקרים ללא הוכחות ממשיות. ראה „פרושים, צדוקים, קנאים, נוצרים“ לכץ עמ' 253—290.

לשקר מחמת פחד⁵⁴. הוא ופאולוס יסדו למעשה את הדת הנוצרית. פאולוס, שברבות הימים היה ל"קדוש", רדף את ישו ואת תלמידיו עד חרמה, עד שהחליף את עורו והוכר כקדוש, כמעט כישו עצמו⁵⁵. תחילה רדף את הדת, בהאשימו את מפיצייה באהבת בצע וברדיפה אחר הכבוד, אך משחש שאף הוא עשוי ליהנות כמוהם החל להפיץ את התורה החדשה. יהירות וגאווה, תכונות שליליות אלה, היו מסימני ההיכר של בעלי האבנגליון המתיימרים להציג את עצמם כתלמידי יש"ו. איש התחרה ברעהו, מי גדול ממי⁵⁶. טיפוסים כאלה מוכרים, ואלו היו מפיצייה הראשונים של הנצרות.

אחרי ששלחו ידם במלאכת הזיופים החלו גם לבטל מצוות מעשיות קמעא-קמעא. תחילה זלזלו בנטילת ידיים ובמאכלים אסורים. חסידיהם הראשונים טרם הסתגלו לרחיצת ידיים לפני האוכל⁵⁷, נימוס אלמנטרי זה היה למעלה מגדר השגתם. לבסוף ויתרו על קיום מצוות בכלל. משנוכחו לדעת, כי לא יעלה בידם למשוך יהודים לתורתם, פנו במישרין לגויים, אליהם היו מועדות פניהם מלכתחילה, שכן קל יותר היה לבוא אליהם במצע של דת שאין בה עול מצוות.

הם עצמם מגלים את הסיבות לתהפוכותיהם ביחסם ובגישתם לקיום מצוות התורה. בראשונה ניסו להפיץ נבואת שקר: "לא שולחתי כי אם לצאן אובדות, לבית ישראל"⁵⁸. אך כיון שהעם ברובו הגדול האמין בה' ושמר את התורה, לא היו להם כל סיכויים להצליח בקרב ישראל, אם סיסמתם תהא ביטול המצוות כולן, או בחלקן. על כן חזרו ואמרו: "אל תחשבו כי באתי להפר תורה או הנביאים, לא להפר באתי כי אם למלאות. כי הן אמנם אנכי מגיד לכם, עד אשר השמים והארץ יעבורון לא תעבור יוד מן התורה, אף לא קוץ אחד, כי כולם יקומו. לכן כל המפיר אחת המצוות — נקלה ייקרא במלכות שמים"⁵⁹. ויתרה מזו: "אם לא תרבה צדקתכם מצדקת הסופרים והפרושים, לא תבואו אל מלכות שמים". אך עד מהרה נכשלו גם בזה ולא מצאו אוזן קשבת אצל היהודים, פרט למקרים בודדים, טיפוסים מפוקפקים, כפי שהם עצמם מתארים. מעתה ניסו להתאים את סחורתם ללקוחותיהם החדשים, עובדי האלילים, שהחלו, כאמור, להתנער מדבקותם באלילות בימים ההם. לאלה הציעו תורה אחרת, שאין בה מצוות מעשיות ובמקומן באו אגדות אליליות

54. מתי כ"ו, 74.

55. "מפעלות השליחים" ט, 18—1.

55א. מרקוס ט, 33—37; לוקס ט, 46—48; מתי י"ח, 1 ואילך.

56. מתי ט"ו, 3.

57. מתי ט"ו, 24.

58. מתי ה, 17—19.

אשר תתאמנה למאמינים החדשים. הם לא מאסו בשום אמצעי, כדי לזכות במאמינים נוספים. בראותם, למשל, מספר ניכר של אנשים בעלי אופי ומעמד מיוחד, היטי את הכף לטובתם, כדי לצוד אותם בחכתם. באותה תקופה, למשל, עדין סירסו הגויים ילדים רבים למטרות שונות: למען ישמרו על קולם המיוחד לשימוש במקהלות; כדי שישמשו כשומרים בהרמונות ועוד. הם החלו, איפוא, להרבות בשבחו של אדם שאינו נושא אשה. רעיונם לא נבע מגדרי פרישות, אלא ציינו במפורש, שהם משבחים אותם על עצם היותם סריסים, שנבצר מהם לשאת אשה במציאות. לעומת זאת, כדי לזכות באהדת נשים הצביעו על הכתוב בתורה: „והיו לבשר אחד“⁵⁹, לפיו אין, כביכול, להפריד בין בני זוג ואין לגרש אשה⁶⁰. מובן, כי גבר שמאס באשתו היתה בידו ברירה לשאת אשה אחרת על אשתו, כי טרם נאסרה עליהם ביגמיה.

מאידך היתה תורתם מופנית לעבדים, שרצו לרכוש אותם כמאמינים⁶¹. נוסף לפניותיהם הישירות אליהם, הותאמו הרבה תיאורים ב„ברית החדשה“ לטעמם. מכאן גם תיאוריהם על הצליבה ועל עינוייו הדומים לענשים שהענישו עבדים מורדים. הם אף עשו מישו עצמו מעין עבד⁶², כדי שדמותו תדבר אל לבם. מאידך קראו לו „אדון“ כדי לעורר בהם רגש של כבוד והערצה כלפיו⁶³.

רק דת שבשקר יסודה ניתנת להתאמה לכל מצב ולכל סוג אנשים. היא אינה מחייבת איש ויחד עם זאת מבטיחה לו מלכות שמים. יתירה מזו, לא זו בלבד שמחברי ה„ברית החדשה“ לא חייבו דבר, אלא אף הצהירו במפורש, שכל עול וחיוב הם אך למותר. בין כך ובין כך יש בכוח „נביאם“ לעזור לאדם בשאיפתו לתתעלות, „אחרת לחינם מת ישו“⁶⁴. רק המאמין כי במותו גאל ישו את כל האנושות, נושע ונגאל מכל חטאיו, יהיו אשר יהיו. אין לנו אלא להעמיד נוכח הדברים הללו את דברי מתי⁶⁵ על האיסור להפר את המצוה הקטנה ביותר, „כי

59. בראשית ב', כ"ד.

59א. מתי י"ט, 2—12.

60. „אל קורנתים“ א, ז' 22; אל האפסיים, ז' 5 ועוד.

61. „ולבש דמות עבד... וישפל את נפשו ויכנע עד מות עד-מיתת הצליבה“ (אל-הפילפיים ב, 7—8).

62. ראה „לתולדות דת נצרת“ מאת קראוס.

63. אל הגלטים ב', 21, דבר זה לא מנע מהם להכניס לתורתם משפטים כגון אלה: „אחי מה יועיל לאיש אם יאמר כי יש לו אמונה ומעשים אין בו, התוכל האמונה להושיעו?“ (אגרת יעקב, ב, 14); „האמונה בבלי מעשים מתה היא“ (שם 20).

64. ראה הערה 58.

אני אומר לכם, אם לא תרבה צדקתכם מצדקת הסופרים והפרושים לא תבואו אל מלכות שמים" — והרי לפנינו סתירה מיניה וביה.

הטפתם לאהבת הזולת היתה קיצונית ביותר, עד שאמרו: „אם יכך על הלחי הימנית, הטה לו גם את השמאלית“^{64א}. אולם הטפה זו היתה רק צורך השעה, המקום והתכונה כלפיה הופנו הדברים. רוח אחרת היתה עם בעל הדברים שעה לפניה ולאחריה: „אל תחשבו כי באתי להביא שלום בארץ, לא באתי להביא שלום כי אם חרב. כי באתי להפריד בין איש לאביו, בין בת לאמה ובין כלה לחמותה, ואויבי איש — אנשי ביתו. האוהב את אביו או את אמו יותר ממני, איננו שווה לי...“^{64ב} ובמקום אחר הוא כתב: „שמעתם את אשר נאמר לקדמונים, לא תרצח, והאיש אשר ירצח — יינתן בפלילים. ואני אומר לכם: המתעבר באחיו — יינתן למשפט בפלילים, והקורא לאחיו ריקה — יינתן בידי הסנהדרין, ואם גבל יקרא...“^{64ג}. ובהמשך הפרקים הוא אומר: „לא תישפטו ולא תשפוטו“, כלומר — או להימנע ממשפט ולהושיט לחי למכה, או לדון את המכנה רעהו בשם ריקה במשפט מית. אדם שדעתו מיושבת עליו לא יבין בשום אופן את הניגודים הללו, אלא אם כן כל משפט נועד לאנשים אחרים, שכן זו היתה, כאמור, מטרתם העיקרית למשוך מאמינים ולהגדיל את השפעתה של הנצרות.

נקל היה ליצור אגדות פלאים סביב דמותו של ישו כמאה שנה (במציאות כמאתיים שנה) אחרי מותו, ולתאם בשמו תורה לפי צרכי השעה. אין צורך לנסות למצוא הסברים, כדי לקרב במקצת את הסיפורים אל שורת ההגיון, כפי שניסה פרופ' קלוזנר כקודמיו ללא הצלחה^{64ד}. קלוזנר סבור, כי הסיפורים על חולים שנרפאו על ידו אמיתיים הם, כדי ליישב את הדברים הוא אומר, שהם היו חולים בנפשם, וישו ריפאם בהשפיעו על נפשם. אשר למסופר על השליחים, אומר הוא, כי הללו היו חולים במחלת הנפילה. אין הדבר מתקבל על הדעת, כי כל החולים שפנו אליו היו חולי נפש, וכי כל השליחים סבלו ממחלת הנפילה. אין הכרח למצוא הסברים על דברים שלא היו במציאות, כאילו היו עובדות היסטוריות. אמנם היו מקרים, שאדם מסוים נרפא ממחלתו דוקא שעה שפנה לאליל מסוים^{64ה}.

64א. מתי ה, 39.

64ב. שם י, 34—37.

64ג. שם ה, 22.

64ד. „ישו הנוצרי“ לקלוזנר עמ' 295—301.

64ה. ראה עבודה זרה נ"ד—נ"ה, שאם הגיע זמנו של אדם להבריא, ובאותו רגע הוא פנה לעבודה זרה, אין הקב"ה מעכב הבראתו בשל פעולתו הנוכחית.

ברם, ישו לא פעל כלל בכגון אלה וברור, אפוא, שאין כל שמץ של אמת בסיפורים אלה.

מדברי ימיו של ישו אין כל הוכחה ממשית, כי היה אישיות בעלת השפעה, כך שאין להסיק כל מסקנה. קלויזנר שואל בנאיביות: "מדוע, איפוא, נהר אחריו קהל מאמינים עצום?" ו"למה בחרו דוקא בישו ונתלים בו?" על שאלות כגון אלה נאה להשיב בשאלה: כיצד יסביר המלומד את העובדה, שמיליוני אנשים הלכו שולל אחר אמונה באלילים שאין בהם ממש? והרי עובדה היא כי גם בימינו מוסיפים מאות אלפים להתזיק באמונה אלילית. למה בחרו דוקא באליל זה? כלום יש בנהירה אחר אליל דומם להקנות לו תואר של "אישיות בעלת השפעה"? וכיצד נתפסים מיליוני אנשים בארצות הנאורות לאמונות תפלות שונות? ואפשר להרבות בשאלות דומות רבות. אך האם אפשר לבנות על סמך שאלות נאיביות כאלה השערות ותיאוריות מדעיות? למעשה עשויים היו מפיצי הנצרות לבחור באישיות מדומה או בדמות היסטורית אחרת. אך אז שוב היתה מתעוררת השאלה: "למה דוקא זה ולא אחר?" ברור כי הם נאלצו לבחור בדמות מסויימת ו"אותו האיש" נבחר למטרתם במקרה בלבד, כפי שמשמע מלשון הרמב"ם ז"ל באגרת תימן שציטטנו בראשית הפרק.

הצליבה

כלסיפורי הבדים על לידתו אין גם לסיפוריהם על המתתו צליבתו כל אחיזה במציאות. יש בהם תרכובת של שמות שונים, אישים שונים, תקופות שונות ופעולות שונות, בתוספת פרי דמיונם של הכותבים.

בברית החדשה מסופר על משפט שנערך, כביכול, ע"י הסנהדרין, בו נטל הכהן הגדול חלק נכבד ומכריע. פסק הדין הוא משונה ביותר ובו נפסקה לו מיתה משונה. לדבריהם התנגדו אחדים מחברי הסנהדרין הפרושים לעצם פס"ד מות, אך הוא אושר על העינויים הכלולים בו ע"י פילטוס. לפי תיאוריהם עונה ישו לפני הצליבה ולאחריתה. למעשה קיימות סתירות בולטות בספריהם בדבר העמדתו לדין והמתתו. לוקס, היורק חיצים ארסיים ביותר כלפי ישראל, מבליט גם כאן את חלקם של היהודים בהבאתו למשפט, עיגוייו והמתתו⁶⁵. אך מתי ומרקוס לעומתו תולים את המעשים בצבא הרומי⁶⁶.

65. לוקס כ"ד, 60.

66. מתי כ"ז, 24—27. מרכוס ט"ו, 18. לחילופין הם מאשימים את העם היהודי, ראה לעיל הערה 53.

לפי יוחנן⁶⁷ הוא נצלב בערב פסח שחל בששי בשבוע; לעומתו קבעו אחרים⁶⁸, כי הוא אכל יחד עם תלמידיו את קרבן הפסח בליל החג והומת רק למחרת בערב. אמנם יתכנו חלוקי דעות בקרב היסטוריונים, אולם, כאן הרי מדובר באנשים המתיימרים להיות תלמידיו שהיו עדים למאורעות.

כדי לקבל תמונה ברורה מה עשוי היה להתרחש, עלינו לזכור, כי במשפט היהודי קיימים ארבעה סוגי מיתה ע"י בית-דין: סקילה, שריפה, הרג וחנק. אופני הביצוע של כל אחד מדיני המות מפורטים במסכת סנהדרין. אין כל אפשרות חוקית לשנות דבר מן האמור שם. אפילו מלך ישראל אינו רשאי להורות על ביצוע פס"ד מות, פרט למיתה בסייף⁶⁹ כעונש על עבירות מדיניות, כגון בגידה, פגיעה במלכות וכד'. עכ"פ אין אפשרות לשנות צורת הביצוע של גזר דין מות.

לפי ההלכה „משקין אותו (את הנידון) קורט של לבונה בכוס של יין, כדי שתטרף דעתו עליו וישתכר, ואח"כ יהרג במיתה שהוא חייב בה"⁷⁰. הדבר נעשה כדי להקל על הנידון את יסורי המות, ולמדו זאת מהכתוב „ואהבת לרעך כמוך"⁷¹ — אפילו בשעת מיתתו של עבריין מישאל „ברור לו מיתה יפה"⁷². מיד עם הוצאת פסק הדין הוצא הנידון למקום ההריגה למנוע ממנו עינוי הדין. אך פרשים מהירים, ובידיהם סימנים מוסכמים, הופקדו על הדרך, שמא יתעורר משהו ללמד זכות על הנידון, ותהא שהות מספקת למנוע הוצאתו להורג בעוד מועד. בתי-דין בישראל השתדלו, עד כמה שאפשר, להימנע מביצוע פסקי דין מות. ידועה הצהרתו של ר' עקיבא: „אלמלי הייתי בסנהדרין לא היה אדם נהרג מעולם"⁷³, ומשרבו המרצחים גלתה סנהדרין מלשכת הגזית, כדי שלא תדון דיני נפשות⁷⁴. הדבר אמור לגבי רציחה, שהיא אחת העבירות החמורות שבתורה. במקרה כזה אם דן בית הדין את הרוצח למות ואין, משום מה, אפשרות בידו לבצע את פסקו, רשאים העדים להרוג אותו בכל צורה שיש בידם להמיתו⁷⁵.

67 פרק י"ח, 28, י"ט, 31.

68 מתי כ"ו, 19—20; מרקוס י"ד.

69 רמב"ם הלכ' מלכים פ"ג, ה"ח. ראה „מבוא לתורה שבכתב ושבע"פ" עמ' 52.

70 רמב"ם הלכ' סנהדרין פ"ג, ה"ב, לפי סנהדרין מ"ג על סמך הפסוק „תנו שכר לאובד, ויין למרי נפש" (משלי ל"א, ו).

71 דברים י', י"ט.

72 סנהדרין ז"ב.

73 מכות ז.

74 סנהדרין מ"א; שבת ט"ו; ע"ז ח' ורש"י שם.

75 סנהדרין מ"ה; רמב"ם הלכ' סנהדרין פ"ד, ה"ח, וראה שם פ"ג, ה"א ובכסף משנה שם.

אשר לכהן גדול, אין לו כל סמכות, מעמד מיוחד או דעה כלשהי, הן בדיני ממונות והן בדיני נפשות. דיני נפשות נידונים בפני בית-דין של עשרים ושלשה דיינים מוסמכים (סנהדרין קטנה). אם מתעוררים אצלם ספיקות, פונים הם לבית הדין הגדול בירושלים המונה שבעים ואחד דיינים (סנהדרין גדולה). אם נחלק בית-דין של עשרים ושלשה ואין הכרעה בין המחייבים ובין המזכים (כגון שנמנע אחד מלהביע דעה) מוסיפים מדי פעם שני דיינים. מנה בית-הדין שבעים ואחד ועדין אין הכרעה — מזכים את הנאשם.

בשני מקרים בלבד תולים את הנידון לאחר מיתה: מגדף ועובד עבודה-זרה. אלה נידונים בסקילה, ומשנסקלו תולים ומשהים אותם שניה אחת בלבד. למדו זאת ממקרא מפורש: „והומת ותלית אותו על עץ“⁷⁶, הוה אומר — „והומת“ ורק אח“כ „ותלית אותו“. ההלכה קובעת: „כיצד מצוות הנתלין אחרי שסוקלין אותו משקיעין את הקורה בארץ, ועץ יוצא ממנה (נחלקו הדעות על בליטה זו), ומקיפין שתי ידין זו לזו ותולהו סמוך לשקיעת החמה ומתירין אותו מיד“⁷⁷. במשנה בסנהדרין⁷⁸, שם מקורה של הלכה זו, נאמר כי יש לבצע את גזר הדין סמוך לשקיעת החמה, כדי לתלות אותו תיכף בידין, ורש"י מוסיף „ותיכף מורידים אותו“. דין זה הוא אחד מתרי"ג מצוות⁷⁹. גם פלויוס, המתאר בצוץ פסקי דין מוות מוסיף, שלאחר שאדם (הנאשם) נסקל הוא נתלה⁸⁰.

סיפוריהם על עינויים, העמדתו לדין בפני הסנהדרין, עליה נמנה גם הכהן הגדול, אישורו של הנציג הרומאי והמתתו בצליבה בעודו בחיים — כל אלו סיפורי בדים הם, שמקורם בצירופם של סילופי מקרים ואישים, ולמעשה גם תקופות, שכן ישו לא חי כלל בתקופה ההיא. אף אם נניח שפילטוס דן אדם כלשהו לצליבה לפי החוק הרומאי, הרי אין למעשהו כל קשר עם דיון בסנהדרין. זו דנה לפי דיני התורה אנשים מישראל שעברו על חוקיה, אך אין היא עושה מעשה כלאים ואינה עונשת על עבירות תורניות לפי משפטים זרים לרוח ישראל. גם הסנהדרין אינה בת חורין לחדש ולהוליד הלכות חדשות. חבריה היו המומחים והבקיאים ביותר בחוקי התורה, לפיה דנו את דיניהם.

76. דברים כ"א, כב.

77. רמב"ם הל' סנהדרין פט"ו, ה"ז, כי אם לא מתירים אותו מיד הרי עוברים על „בל תלין“ ראה שם ה"ב.

78. פרק ו', מ"ד.

79. ראה ספר „החינוך“ מצות תקל"ה.

79א. „קדמוניות“ ס"ד, פ"ד, ו', 202; ראה להלן.

מסיתים וישו במקורות ובראשונים

חוקרים מודרניים מעדיפים, כרגיל, כל מקור זר, — ויהא מפוקפק ביותר — על מקורות יהודיים, למרות שבמרוצת הזמן מתברר כי מקורותינו הם המהימנים ביותר. החוקרים נמנעים לקבל את המקורות היהודיים בטענה שנמצאות בהם, כביכול, סתירות רבות. האמת היא, שלכתחילה הם ניסו לפרש מאמרים שונים בצורה לא נכונה, בייחסם לישו כל רמז בתלמוד על ממזר או על מדיח, כאילו היה הוא הממזר והמדיח היחיד בכל התקופות. ממילא מצאו סתירות, שכן בליל הסיפורים מתייחס לתקופות שונות ולאישים שונים.

בשני מקומות בש"ס בבלי⁸⁰, כמובן בספרים שיד הצנזורה לא שלטה בהם, מופיע סיפור על בן סטדה, יחוסו, מעלליו, הוצאתו להורג וסקילתו בלוד. רבים מצאו בו רמז לישו הנוצרי. אבל החוקרים התעלמו מכך, שישו לא היה המסית היחיד ולא הממזר היחיד — לו היה כזה — בישראל. לא כל מקום שנאמר בש"ס ממזר הכונה לישו, להיפך אם צויין הבטוי ממזר סימן שאין הכונה לישו, כי לפי רוב הדעות — וכן היא הלכה — גוי הבא על בת ישראל, אפילו היא אשת איש, הולד כשר ואינו ממזר⁸¹. לשוא ניסה צ"פ חיות, וקלויזנר בעקבותיו, לקבוע בוודאות, כי המשנה⁸² מספרת שמצאו מגילת יוחסין בירושלים, „וכתוב בה: איש פלוני ממזר מאשת איש“, ממנה ביקש בן-עזאי להוכיח כי ולדה של אשת איש ממזר הוא — מכוונת לישו. לדעתם מדובר כאן באדם חשוב, ומפאת כן לא הזכירו את שמו. הם טועים בהנחתם, כי לפי ההלכה אין הבדל בין אדם חשוב לאיש מן השורה, בהיותם ממזרים אסורים הם לבוא בקהל. כל מקרה כזה נרשם, לבל יבואו לידי תקלה⁸³. שמו לא צויין, כי בזמנו של רבי יהודה הנשיא, עורך המשנה, ודאי לא חי עוד אדם זה, ויתכן שבימיו של בן-עזאי כבר לא היה בחיים. לא היתה, איפוא, כל סיבה להזכיר לגנאי שמו של הנפטר, שלא השאיר אחריו זרע ולא נשקפה עוד

80. סנהדרין ס"ז. ; שבת קד: ראה דברי ר"ת שם. ראה גם ירושלמי סנהדרין פ"ז, ה"ז.

81. „ואם באו (עכו"ם ועבד) על בת ישראל, בין פנויה בין אשת איש, הולד כשר ופגום לכהונה" (שו"ע אבן העזר סי' ד' סעיף יח).

82. יבמות מ"ט. רבים טעו כזה ונטו אחר דעותיו של קלויזנר, שהכונה בדברים אלה ליש"ו (ראה „פרושים, צדוקים, קנאים, נוצרים" לכץ). לא ברור מניין גובעת טעות זו של החוקרים, כאילו נחשב יש"ו לממזר לפי המסורת היהודית, אע"פ שהדבר לא הוזכר בשום מקור מוסמך, פרט לסיפורי מעשיות, שאינם יכולות לשמש מקור מוסמך לא לעובדות היסטוריות ולא לקביעת הלכה. ראה להלן הערה 84.

83. ראה משנה יבמות מ"ט. וראה קדושין פ"ד, מ"א, וגמרא שם, שעזרא הסופר העלה מבבל את כל הפסולים, מתוך דאגה שבבבל לא יהיה ביד מוסמך שיוכל לשמור עליהם לבל יתערבו בקהל. אחרי עלייתם ארצה, כאשר החל נחמיה להסדיר את

כל סכנה להתערבותו בקרב בני ישראל הכשרים. התנאים השתמשו במגילה זו כהוכחה להלכה שנחלקו בה. לא מצינו בשום מקום בתלמוד — אפילו בטפסים שלא עברו תחת ידי הצנזורה — כי יצויין על ישו שהיה ממזר.⁸⁴ לעומת זאת לא חסכו ממנו חכמי ישראל ביטויי גנאי ואמרו עליו שהיה מסית ומדיח, ומכשף וגרם צרות לישראל וכו'. בזה ציינו את שהיה בו בלבד ולא הוסיפו דבר שלא היה בו. לפי ההלכה הוא לא נחשב לממזר, כי אמו נתעברה מגוי ולא מיהודי.

במסכת כלה⁸⁵ מסופר, שרבי עקיבא קבע לפי התנהגותו של ילד קטן, כי הוא בן נדה וממזר ואחרי כן הוכיח זאת בעובדות לזקנים ולחביריו. היו שרצו גם בזה לראות קשר ליש"ו הנוצרי, אך אין הדבר נכון. מקרים כאלה קרו בכל דור ודור, אלא שלא תמיד נמצאו אנשים כרבי עקיבא וחביריו, שיכלו לקבוע זאת כפי שהם קבעו. אין לייחס כוונות בדויות לתלמוד, וממילא לא יהיה צורך לשלול אמיתות הסיפור.

בירושלמי חגיגה⁸⁶ מסופר, שיהודה בן טבאי נתבקש לשוב לארץ ישראל במכתב שהיה זהה בתכנו ובסגנונו למכתב שנשלח בזמנו ליהושע בן פרחיה.⁸⁷ בשני המקרים מוזכר⁸⁸, שמקבל המכתב הביא עמו בשובו תלמיד שסרה. היו שרצו לכרוך שני הסיפורים לאחת ולקבוע כי הכוונה בשניהם ליש"ו. האם לא ייתכן שקרו שני מקרים דומים במובנים מסויימים? אותה תקופה שיהושע בן פרחיה נחשב לזקן הדור, היה יהודה בן טבאי צעיר לימים, אם כי נמנה כבר בין גדולי הדור. בנוסח המכתב המיועד ליהושע בן פרחיה (המוזכר בבבלי) מכנים אותו „בעלי“, ולעומת זאת במכתב שנועד ליהודה בן טבאי (המוזכר בירושלמי) מכונה הוא בתואר „ארוסי“⁸⁹. מתקבל, איפוא, על הדעת, ששני המכתבים ממקור אחד

בעיית יחסי המשפחות, הוא כותב: „ואמצא ספר היחש העולים בראשונה ואמצא כתוב בו...“ (נחמיה ז, ה). ראה „עיון יעקב“ קדושין ע"א, דמה שאמרו תז"ל, שחכמים מוסרים פעם בשבע שנים לתלמידיהם, על משפחה שנטמעה, שהכוונה שמסרו זאת ביד, היינו כתב יוחסין.

84. ההיפך הוא הנכון, ב„אגרת תימן“ מדגיש זאת הרמב"ם בפירושו: „אע"פ שהיה אביו גוי ואמו ישראלית — העיקר בידינו: גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר“ (הוצאת ראשונים עמ' קי"ט). והרמב"ם מתנצל שם על שהוא קורא לו „נוצרי“, אף כי לפי הלכה נחשב ליהודי, „כדי להפליג בחרפתו“.

85. פרק ב, א.

86. פ"ב, ה"ב.

87. סנהדרין ק"ז; סוטה מ"ז.

88. שם, שם, וירושלמי שם.

89. אמנם לפי הגירסה בירושלמי סנהדרין פ"ו, ה"ו כונה גם ר' יהודה בן טבאי בתואר „בעלי“, אבל לא זה הוא מקור הסיפור והוא מקוטע ומופיע במשפט אחד בלבד.

יצאו וכדי להבדיל בין הגדול שבדור לחכם משורת הגדולים בישראל, שינו את (התואר) הבטוי והדגישו את חשיבותו של הראשון על חברו. עכ"פ שני מקרים הם, שאין לערבב אותם זה בזה. זאת ועוד, מירושלמי נראה, שהקורות ליהודה בן טבאי היו שנים רבות אחרי המקרה של יהושע בן פרחיה. כידוע כיהן יהודה בן טבאי בנשיאות (אין חשיבות לדבר אם הוא היה הנשיא ושמעון בן שטח אב ב"ד או להיפך) אחרי יהושע בן פרחיה. יהודה בן טבאי ברח למצרים לאחר שמינהו בניגוד לרצונו, ואז נשלח אליו המכתב. גם הסיפור על התלמיד שסרח שונה לחלוטין בשני המקרים. בירושלמי נאמר עליו, שהתלמיד עזב את רבו מבלי לציין שיצא לתרבות רעה. ייתכן שעזב את רבו לשעתו בלבד ואולי גם חזר אח"כ בתשובה. אבל באשר למקרה שהיה עם יהושע בר פרחיה נאמר בפירוש, שהתלמיד היה יש"ו, שהוחרם על ידי רבו. הוא גם ביקש לחזור לרבו, אלא שבגלל אי הבנה מצערת נעלב ישו והיה לעובד אלילים, יהושע בן פרחיה ביקשו אמנם לחזור בו אך זה סירב להיענות לרבו, כמסופר שם :

„ולא כיהושע בן פרחיה שדחפו להנוצרי בשתי ידיו... יהושע בן פרחיה מאי הוא ? כדהוה קא קטיל ינאי מלכא לרבנן, שמעון בן שטח אטמינהו אחתיה. יהושע בן פרחיה אזל ערק לאלכסנדריא של מצרים. כי הוה שלמא, שלח לי' לשמעון בן שטח : „מני ירוש- לים עיר הקודש לך אלכסנדריא של מצרים אחותי. בעלי שרוי בתוכך ואני יושבת שוממה". אמר (יהושע בן פרחיה) ש"מ הוה ליה שלמא. כי אתא איקלע להתוא אושפיזא, קם קמייהו ביקרא שפיר, עבדי ליה יקרא טובא. יתיב וקא משתבח, כמה נאה אכסניא זו. אמר ליה (יש"ו) : רבי עיניה טרוטות. אמר ליה : רשע ! בכך אתה עוסק ? אפיק ד' מאה שופרא ושמתיה. כל יומא אתא לקמיה ולא קבליה. יומא חד הוה קרי קריאת שמע, אתא לקמיה הוה בדעתיה לקבוליה, אחוי ליה בידה. סבר מידחא דחי ליה. אזל זקף לבינתא פלחה. א"ל : חזור בך. אמר ליה : כך מקובלני ממך כל החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. דאמר מר : יש"ו כישף והסית והדיח והחטיא את ישראל" (המעשה ביהושע בן פרחיה מהו ? כאשר הרג ינאי המלך את חכמי ישראל — שמעון בן שטח הטמינתו אחותו. ר' יהושע בן פרחיה הלך ברח לאלכסנדריה של מצרים. כששב השלום על כנו, שלח לו שמעון בן שטח : „מני ירושלים עיר הקודש, לך אלכסנדריה של מצרים אחותי : בעלי שרוי בתוכך ואני יושבת שוממה". אמר ר' יהושע בן פרחיה : משמע שהושב השלום. בחזירתו נקלע לאכסניה, עשו לו כבוד גדול. אמר : כמה נאה אכסניה זו ! אמר לו (ישו) : רבי, עיניה טרוטות. אמר לו : רשע, בכך אתה עוסק ? הוציא ארבע מאות שופרות ונדהו. כל יום בא לפניו (לפייסו) ולא קיבלו. יום אחד היה קורא קריאת-שמע, בא לפניו. היה בדעתו לקבלו, הראה לו בידו (להמתין). כסבור היה (ישו) שהוא דוחהו, הלך והעמיד לבינה ועבדה. אמר לו : חזור בך. אמר לו : כך מקובלני ממך, כל החוטא ומחטיא את הרבים — אין מספיקין בידו לעשות תשובה ; שאמר מר : ישו כישף והסית והדיח והחטיא את ישראל). (סוטה מ"ז ; סנהדרין ק"ז : בהשמטות הש"ס).

עלינו לקבל אפוא את הסיפור שבירושלמי חגיגה, שם שמופיע כל הסיפור באריכות. ראה נושאי הכלים בירושלמי סנהדרין שם, המדגישים שמקור הסיפור הוא בחגיגה.

לכאורה, לא ברור משום מה יצא קצפו של יהושע בן פרחיה על שיש"ו ידע לתאר את עיניה של בעלת האכסניא ומשום מה נקט באמצעים כה חריפים כלפיו. אמנם הנהגה כזו אינה הולמת תלמידו של איש מורם מעם כיהושע בן פרחיה, אולם מכאן עד נקיטת אמצעים קיצוניים כאלה נראית הדרך רחוקה מאוד, מה גם שבתולדות ישראל לא מצינו דוגמתה (פרט למעשה עם יהודה בן טבאי, שקרה על רקע דומה).

כדי להבין דבר זה, עלינו לשים לב לאמרותיהם הקצרות והקולעות של אבות האומה בדורות קשים אלה, כפי שהם מופיעים בפרק ראשון של מסכת אבות. כי זאת לדעת, שאף שהאמרות במסכת אבות הן אבות לכל המוסר היהודי, ותקפן לא נאמר לשעתן בלבד, הרי ברור, שהן נאמרו לכתחילה עקב סיבה או מצב מסויים. כאשר ראה הלל גולגולת שצפה על פני המים, הוא ידע היטב גולגולתו של מי היא. אלמלא כן לא היה רשאי לומר „על דאטפת“, כי יש ואף צדיק מושלם נהרג ע"י פושע (דוגמת זכריה בן יהוידע הנביא, גדליה בן אחיקם הצדיק ויוסי בן יעזר החסיד שבכהונה וקדושים רבים). הלל ידע בבירור, כי בעל הגולגולת הציף גולגולות בחייו (ראה מדרש שמואל, אבות פ"ב, מ"ז) ופסק את פסוקו שיש לו השלכה על דברים רבים. כל אחד הדגיש באופן מיוחד פרט מסויים (כבטויו של רש"י „הכי הוי מרגלא בפומייה“ שם פ"א, מ"ג) לפי הנסיבות והתנאים. וכל הפרטים טובים כשלעצמם בכל הנסיבות ובכל התנאים.

יוסי בן יוחנן איש ירושלים, רבו של יהושע בן פרחיה, הזהיר „אל תרבה שיחה עם האשה“ (שם מ"ה). באותה תקופה לערך גזרו בי"ד של חשמונאים „ישראל הבא על העכו"ם חייב משום נשג"א (או נשג"ז)“ (ע"ז ל"ו:) כך נבין את ההחמרה של יוסי בן יוחנן ואת גישתו של יהושע בן פרחיה.

תקופה זו ידועה היטב כתקופת השמד, בה בקשו היוונים והמתיונים להעביר את העם על דתו ולשלול את חרותו הלאומית. מאז יעץ בלעם הרשע לבלק לפתות את בני ישראל באמצעות נשים, לא נמנעו מדינאים מלהשתמש במין היפה למטרות שונות כריגול וכדומה. אין כל סיבה להניח שהיוונים היו שונים. משראה בי"ד של חשמונאים את המתרחש, הם גדרו גדר להרחיק את העם ביתר שאת מבוא במגע עם בנות אל נכר.

באותה תקופה אסר השלטון לקיים מצוות שונות כגון שבת, מילה, תפילין, וכדומה (ראה שבת מ"ט, ק"ל; ויק"ר י"ג; בר"ר ס"ה; שו"ט י"א; ילק"ש בראשית קט"ו; סוכה כ"ג). ברור ששומרי תורה השתדלו גם בשעת הגזרה להניח תפילין ולקיים מצוות בצנעה (דוגמת אלישע בעל-כנפים, שבת שם). אולם כאן נתעורר

חשש למלשינות, ונשים דברניות היו סכנה חמורה שמא תגלינה סודות בלי משים. מטבען היו חלשות מדי, כדי לעמוד בפני ענויי גוף ונפש, במדה והוכרחו לגלות סודות (ראה הסיפור על ר' שמעון בר יוחאי שלא הודיע לבני ביתו מקום סתרו מפחד זה, ברכות ז:). נוסף לכך נשקפה סכנה שבאמצעות נשים אפשר יהיה להעביר רבים על דתם, לכן החמירו מאד בענינים שבינו לבינה נוסף על האיסור הרגיל. מתקבל גם על הדעת, שלגזרה האכזרית של היונים באותה תקופה, „להיות מענים את הכלות”^{89א} (שכל בת ישראל — הגזרה הייתה מיועדת אך ורק לבנות ישראל — הנישאת, תבעל להגמון תחילה), היתה גם השפעה על גזרת בי”ד של החשמונאים, כדי שלא לתת פתחון פה לרבי השלטון, שגם יהודים באים במגע עם בנותיהם. וגם מתוך דאגה שאולי אחד הנפגעים עלול לעשות זאת מתוך נקמה לאחת מבנותיהם. מאידך, היתה כנראה גם השפעה מסויימת על בנות ישראל, שהחלו להראות פעילות, אם כי חיובית. אגדות רבות נכתבו בעיקר בספרים החיצונים, בדבר נפילתו של ראש החיל היוני בידי אשה. במקורותינו מוזכר רק זאת, כי בתו של מתתיהו החשמונאי סירבה להתמסר להגמון ביום נשואיה, ועוררה את אביו ואת אחיה למרד, אשר הביא לנצחון החשמונאים.^{89ב} למרות שהנס נעשה על ידיה, לא ראו חכמים בעין יפה פעילותה של האשה בשדה המדיני ועאכו”כ בשדה המלחמתי, כי „כל כבודה בת מלך פנימה” (תהילים מ”ה, ד). כדי לעצור פעילות זו בעוד מועד, בטרם יתדרדרו הענינים, הגבילו חכמים את היחסים גם בנוגע לבת ישראל.

89א. מגילת תענית פ”ו; ראה כתובות ג:, שרבים נשאו נשים ביום שלישי בשבוע במקום יום רביעי — הוא היום הקבוע לנשואין — כדי להסתיר את הנשואין מעיני השליט הזר. ב„מדרש לחנוכה” (נוסח „בית המדרש” לילינק, חדר א), נאמר שהגזרה נמשכה שלוש שנים ושמונה חדשים.

89ב. מגילת תענית שם. אולם הראשונים גם מזכירים כי הבת הזו (או אחרת) באה לאהלו של השליט והאכילתו גבינה מלוחה, כנראה, כדי שיצמא וישתה לרוב. לאחר שהשתכר מן היין ונשארו לבדם, היא ערפה את ראשו והביאתו עמה לירוש-לים (ראה „אורחות חיים” לר’ אהרון מלוניל, הלכ’ חנוכה סי’ י”ב; ראה גם בר”ן לר”ף שבת כ”ג; ושו”ע או”ח סי’ תר”ע, סעיף ב). מענינת הערתו של רש”י (שבת שם) על מאמרם של חז”ל „נשים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו הנס” משום „שגזרו יונים על כל בתולות הנשאות להבעל לטפסר תחילה וע”י אשה נעשה הנס”. ובביאורו למאמר דומה ביחס לפורים (מגילה ד.) מפרש רש”י „שאף על הנשים גזר המן להשמיד...” ברור שגזרותיהם של צוררי ישראל התייחסו לאנשים ונשים כאחד. האחרונות אף נפגעו בגזרה יותר. כי בעוד שהרא-שונים נפגעו מבחינה רגשית הרי הנשים נפגעו גם מבחינה גופנית. אולם רש”י העדיף בכל זאת לפרש כאן מהו „אף הן היו באותו הנס” — שעל ידן קרה הנס (ראה „חגים ומועדים” פרק תקופת החשמונאים).

יתירה מזאת, כוונת היונים היתה לחבל, בעיקר ברמת המוסר הגבוהה של בנות ישראל והם גזרו: „כל בן-ישראל שיש לו בריח או מסגר לפתחו, ידקר בחרב וכל כך למה? כדי שלא יהא לישראל כבוד ולא צניעות”⁸⁹. לעת כזאת, כשנאסר על יהודי נאמן⁹⁰ לסגור את דלת ביתו, היה מן ההכרח להגביר את הצניעות ולהעלות את הרמה המוסרית. כל אלה יחדיו גרמו להחמיר ביותר על כל היחסים שבינו לבינה. מכאן הגזרה החמורה של בי"ד של החשמונאים מחד ואימרתו של יוסי בן יוחנן איש ירושלים מאידך.

יהושע בן פרחיה כתלמידו של יוסי בן יוחנן הקפיד בודאי על כך, במיוחד כשהתקופה לא השתנתה ואולי אף החמירה יותר. יהושע בן פרחיה ברח למצרים ולקח אתו את ישו בתיתו בו אימון כידוע לשמור סודו ואף סודות האומה כולה. משנרמז ליהושע בן פרחיה לחזור ארצה, כדי להגביר את פעולותיו הברוכות של שמעון בן שטח הוא גילה לפתע שדעת תלמידו נתונה לנשים, נקודה שכה החמירו בה והקפידו עליה. הוא הרחיקו, איפוא, ממחיצתו⁹¹, כדי למנוע אסון אפשרי לעצמו ואולי אף לעמו.

89. „מדרש חנוכה” נדפס ב„אוצר טוב” ח”א. בדרך אגב נעיר, שעל רקע זה, אפשר להבין את המעשה המובא ביבמות (צ.), „מעשה באדם אחד שהטיח (בעל) באשתו תחת התאנה והביאוהו לבי”ד והלקוהו, לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך”. אמנם לא צויין אימתי קרה הדבר, אבל יש להניח, שהתערבות זו בחיי אישות שבין זוג נשואים ושהשעה היתה צריכה לכך מתאימה בדיוק לתקופה הרת נסיונות זו.

789. ב„מדרש חנוכה” שם גם נאמר, שכל איש חוייב לחקוק על בריחי ביתו „שאין לו חלק ונחלה באלוקי ישראל”. הצו להוריד את הבריחים הוצא, כנראה, לאלה שסירבו לחקוק משפט מביש זה.

90. בגלל נסיונו המר נמנע, כנראה, יהושע בן פרחיה להזכיר את החשיבות שבתלמי-דים באמרו: „עשה לך רב וקנה לך חבר”. רבים שואלים למה אינו מזכיר גם החשיבות שבתלמידים עליהם נאמר „ומתלמידי יותר מכולם” (ראה דברי ר' יהודה לירמא מובאים ב„מדרש שמואל” אבות פ”א, מ”ו). הוא שהשקיע מאמצים רבים בתלמידו ונכשל מצא לנכון שלא לדבר על נושא זה.

שעה שעסקתי בנושא זה התבררה לי משנה לא מובנת (עבודה זרה כ”ט:): אמר ר' יהודה שאל ר' ישמעאל את ר' יהושע כשהיו מהלכין בדרך, מפני מה אסרו גבינות עובדי כוכבים? אמר לו: מפני שמעמידין אותה בקיבה של נבילה. אמר לו: והלא קיבת עולה חמורה מקיבת נבילה... אמר לו מפני שמעמידין אותה בקיבת עגלי ע”ז. אמר לו: א”כ למה לא אסרוה בהנאה? השיאו לדבר אחר. אמר לו: ישמעאל אחי היאך אתה קורא, כי טובים דודיק מייך או, כי טובים דודיק? אמר לו: כי טובים דודיק. אמר לו: אין הדבר כן, שהרי חבירו מלמד עליו, לריח שמניך טובים”.

הראשונים התלבטו כבר מה רצה ר' יהושע לרמוז בקריאה של „כי טובים דודיק” ולמה השיאו לדבר אחר. הגמרא (שם ל”ה.) אמנם לומדת מכאן שאין מגלים

העובדות לפי המקורות

העובדות ההיסטוריות הידועות לנו הן, איפוא, כדלהלן: יש"ו (הנוצרי) נולד לאם יהודיה (שמה לא צויין במקורות⁹¹) ולאב גוי⁹², שכנראה היה שמו

טעמה של גזירה חדשה בשנה הראשונה, כדי שלא יזלזלו בה. ברם, אם רבי התכוון לכך בהכניסו זאת למשנה, הרי הטעם הזה בלבד אינו הולם את רבי ישמעאל, שבוודאי היה כבר גדול בתורה שכן קרא לו „ישמעאל חבירי“ (ואם לפי אותה הנוסחה הגורסת עקב זאת ר' עקיבא במקום ר' יהושע, הרי עברו הרבה יותר מיי"ב חודש מאז גורו על י"ח דבר עד לשיחה עם ר' עקיבא). אולם הסיבה הנכונה של הגזרות אלה מתגלית בגזרות י"ח דבר. שם נאמר במפורש שגזרו על פתם ועל יינם „משום בנותיהם ועל בנותיהן משום דבר אחר, ועל דבר אחר משום דבר אחר“ (שבת י"ז: ; ע"ז ל"ז: ראה שם בגמרא שמבארת מהו „דבר אחר“ ורש"י בשבת מוסיף ש„דבר אחר“ הוא עבודה-זרה).

מסיבה בלתי ידועה לא יכול היה ר' יהושע לפרש באותו מעמד את הסיבה העיקרית לגזרה זו, ו„הסיעו“ (כך גרסת הערוך ראה ערך סא) לדבר אחר או אף למקום אחר והסבירו ברמז: „ישמעאל אחי, האיך אתה קורא, כי טובים דודיך או דדיך? (ראה גרסת המהרש"א שם, שרמז לו על דברי חלב שמקורם בדדים). אמר לו ר' ישמעאל, שטרם קלט את הרמז, כי הוא קורא כמו שכתוב. „אמר לו ר' יהושע אין הדבר כן, שהרי חבירו מלמד עליו, לרית שמניך טובים“ (ראה הערת תוספות שם ל"ד: ד"ה „שחברו“: „סמך אסיפיה דקרא, על כן עלמות אהבוך“). כלומר, כשם שגזרו על שמנם מהסיבה הנרמזת בסוף הפסוק (כפי שמודגש בתוספות) „על כן עלמות אהבוך“, כך גזרו כל הגזרות עקב בנותיהן. בגלל השתנות הזמנים והיות והגזרה על פת ושמן היתה קשה להתקבל על כל העם, נמנו ובטלוהו אבל ביחס לגבינות היות והיו טעמים נוספים כפי שהגמרא מביאה שם נשאר איסור זה בתוקפו.

91. יש המנסים למצוא סמוכין בסיפור על בן סטדה, ששמה היה מרים. ברם, השערה זו היא בגדר „שבור את החבית ושמור את יינה“. במקורות בהם צויין שהשם סטדה הוא כנוי לאשה בשם מרים, צויין גם מי היה בעלה, בועלה, מקצועה ותקופתה. התקופה ידועה לנו מעשרות מקומות בש"ס ובמדרשים. אי אפשר בשום פנים ואופן לאחר את הולדתו של ישו עד תקופה זו. רבן גמליאל תיקן ברכת המינים נגדם. הנצרות היתה כבר ידועה בארצות רבות ורבים ממפיציה הוצאו שם להורג. בעלה של סטדה חי בסוף ימיו של רבי עקיבא, שנים רבות לאחר רבן גמליאל. טעות זו, בזהוי יש"ו עם בן סטדה, היא נחלת חוקרים רבים, גויים ויהודים כאחד, שהפכוה לעובדה היסטורית. ראה לעיל עמ' 348.

כאמור, מסופר (שבת ק"ד: ; סנהדרין ס"ז:) על בן סטדה שהוצא להורג. שם מסופר, ששם אמו היה „מרים מגדלא שיער נשיא“ וקראו לה סטדה על שסטתה מבעלה, כלומר בגדה בבעלה פפוס בן יהודה. כפי שידוע לנו מהמקורות נתפס פפוס בן יהודה יחד עם רבי עקיבא (ר"ע היה אז כבן 120 שנה, ראה ברכות ס"א). בדרך אגב נציין, שכותבי האבנגליון צירפו את מרים מגדלא שיער נשיא לחוג ה„קדושות“ של יש"ו, וסירסו שמה למרים מגדלנא.

בסוף גיטין (דף צ' עמודים א-ב) מובאת ברייתא האומרת שאין להקפיד יתר על המידה על התנהגותה של האשה דוגמת פפוס בן יהודה, ברש"י שם: „בעלה של מרים מגדלא נשיא היה וכשיוצא מביתו לשוק נועל דלת בפניה שלא תדבר לכל אדם ומדה שאינה הוגנת היא זו, שמתוך כך איבה נכנסה ביניהם ומזנה

פנטירי או פנדירי⁹³, כמאה שנה לפני הספירה. כתלמיד צעיר הוא נלווה במצרים ליהושע בן פרחיה⁹⁴. לאחר שהקדיח את תבשילו ופרק עול ועבר על כל עבירות שבתורה, הסית והדיח את ישראל מעל אביהם שבשמים, נידון בבית דין לסקילה, ומשנסקל ניתלה לשניה לפי הלכה. הדבר נעשה בערב פסח בשנת רצ"ט לבנין בית שני.

„והקבלה האמיתית שבידינו שבשנת רצ"ט לבנין בית שני נתפס ונתלה ובן ל"ו שנים היה בשנת ג' לאריסטובולוס בן ינאי הנזכר. והיא שנת נ"א למלכי חשמונאי"⁹⁵. גם הראב"ד הראשון (ד' תת"ע/1110 — תתק"מ/1180, הוא נהרג על קדוש ה'), מתעכב בספרו „סדר הקבלה" (הודפס בראשונה קונשט, רע"ז) על תקופתו של יש"ו. הוא מדגיש שיש"ו חי בתקופת יהושע בן פרחיה, תקופה הקודמת בכ-100 שנה לפני המועד שהנוצרים קובעים. הוא גם מביא השערותם של אחדים, שאולי היו שנים בשם יהושע בן פרחיה, היינו חכם אחר שחי בתקופת הורדוס. אך הוא דוחה את הטענה בתוקף וכותב:

„ומסורת אמת בידינו מהמשנה והתלמוד שלא החליפו שום דבר, כי ר' יהושע בן פרחיה ברח למצרים בימי אלכסנדר והוא ינאי ועמו ברח יש"ו הנוצרי. (שתי מלים מחוקות ומטושטשות ע"י הצנזורה, אך ניתן לקרוא „ישו הנוצרי"). וקבלת אמת בידינו

תחתיו". היא גם מוזכרת בסיפור מענין בברייתא (ראה חגיגה ה'; במדבר רבה פ"ט; ירושלמי סוטה פ"א, ה"ז).

פפוס נחשב על החשובים בדורו ונהרג על קדוש ה' (ירושלמי סוף פ"ב בתענית; ספרא בחוקותי; רש"י תענית י"ח: אומר עליו ועל חבירו: „צדיקים גמורים היו"). בנו יהודה בן פפוס מוזכר בתלמוד ירושלמי (קידושין פ"ז, ה"ד) ועוד. איגרת תימן להרמב"ם. ראה גם דברי הרמב"ן בויכוח „מלחמות ה'", סעיף צ"ו. ראה „הגורן" (תרפ"ד עמ' 159—160), עד כמה טעה הורודצקי בחושבו, כי ר' חיים ויטאל היה הראשון שגילה שאביו של יש"ו היה גוי. חוקרים שכל תורתם היא „מדע אובייקטיבי" הגיעו אמנם לאותה מסקנה, שאבי יש"ו היה גוי, אך קבעו זאת ללא כל אסמכתא אלא מתוך מניעים אנטישמיים, להוכיח ולשלול דרכם של הנוצרים המכבדים יהודים משום שהנוצרי יצא מקרבם, ושהם טועים בדרכם. עליהם נמנים „מומחים" בעלי שם עולמי, כגון: פרידריך דליטש בספרו „התרמית הגדולה", 1920, ה.ס.ט. צ'מברלין בחיבורו „יסודות המאה הי"ט"; ותיאודור פריטש בספרו „הוכחות נגד השם" 1913.

93. כמה גרסאות ישנן בכתוב שם זה בתוספתא ובבבלי (ראה ע"ז, י"ז), אך אין לערבב שם זה עם „פנדירא" המוזכר בהשמטות הש"ס (שבת ק"ד; ; סנהדרין ס"ז) המתייחס לבן סטדה, כי הוא היה בזמן רבי עקיבא, ראה הערה 91.

94. כמו שכתוב בפירוש בסנהדרין (מ"ג. וק"ז): ובסוטה (מ"ו, ראה בהשמטות הש"ס). אף חוקרים נוצרים הגיעו למסקנה זו, ביניהם החוקר האנגלי G. R. MEAD הכותב שהאבנגליון החליף את ישו בנביא שקר אחר, שעורר שאון ונהרג בימי פילטוס (דבריו מובאים ב„ישו הנוצרי" עמ' 36).

95. פירוש של ר' אברהם פריצול לאבות (ראה פ"א, מ"ו) הודפס בתשכ"ד מתוך כתב יד, המכורג לוי 11.

שבשנת ג"א למלכות בית חשמונאי ובשנת רצ"ט לבנין הבית נתפש והוא בן ל"ו שנה ובשנת שלוש למלכות אריסטובולוס בן ינאי...".

הוא מביע גם סברה, שהנוצרים הראשונים (שחיו כמאה שנה לאחר הנוצרי המדומה וכמאתיים שנה לאחר יש"ו) איחרו בכוונה את תקופתו וקרבוה לתקופת חורבן הבית, כדי להסביר כאילו גרמה המתתו לכך. הוא חוזר שוב פעם אחת לנושא ומדגיש שנולד בשנת רס"ג לבנין הבית.

גם ר"י אברבנאל מזכיר בספרו⁹⁶, שישו היה באלכסנדריה של מצרים בשנת רס"ט (טעות דפוס? צ"ל רצ"ט) לבנין הבית, ויצא מעולמו בשנת קנ"א (יש להניח שצ"ל קכ"א) קודם החורבן.

גם בעל "ספר היוחסין"⁹⁷, כותב שישו נולד רס"ג לבנין הבית שהיא ג"א תרע"א לבריאה. יש גם המציינים, שיום הולדתו היה בט' בטבת⁹⁸, והוצא להורג בי"ד ניסן ג"א תש"ז לבריאה.

הוצאתו להורג לוותה בפרסומת רבה משתי סיבות: (א) ההלכה קובעת שכל "היוצא להיהרג בבי"ד, כרוז יוצא לפניו, איש פלוני בן פלוני יוצא ליסקל (כשדינו בסקילה), או יוצא להיחנק (כשדינו בחנק) — על שעבר עברה פלוגית, ופלוני ופלוני עדין. כל מי שיודע לו זכות יבוא וילמד עליו"⁹⁹. אע"פ שהנידון על הסתה והדחה אין מכריזין עליו ("כל מי שיודע לו זכות") בדרך כלל, ואין מחפשים לו זכות, הרי נהגו במקרה של ישו לפנים משורת הדין, והכריזו אף זאת, כדי להוכיח קבל עם ועדה צדקת המשפט, כי לישו (ואולי לאביו הגוי) היו מהלכים אצל רבי השלטון¹⁰⁰. (ב) מהסיבה האמורה, לא הסתפקו בכרוז שלפני הוצאה להורג כרגיל, אלא ארבעים יום לפני המתתו היה יוצא הכרוז כל יום ושאל אם יש היודע ללמד עליו זכות יבוא וילמד עליו, ורק לבסוף, "לא מצאו לו זכות ותלאוהו בערב פסח"¹⁰⁰. (ג) מסית הוא בין ארבעה חייבי מיתות בי"ד (מסית, זקן ממרא,

96. ראה, "מעניי הישועה" רס"ז.

97. מאמר ה', זמן ו'. ראה גם, "האשכול" לראב"ד (הלכ' תפילה סי' ט) הכותב שישו נולד רמ"ט לבנין הבית; ראה גם, "מגן אבות" לרשב"ץ (פ"א, משנה ט"ו) וכן בספרו, "קשת ומגן" המרחיב שם את הדיבור בנידון.

98. מביאים זאת בשם גדול אחד, ומראים על רמז בברייתא של, "מגילת תענית" בפרק אחרון שכותב: גזרו תענית, "בט' בו (בטבת) לא כתבו רבותינו על מה", (ראה בפירוש למגילת תענית שם; ובספר, "מסך יהודה").

99. סנהדרין מ"ג. ; רמב"ם הלכ' סנהדרין פ"ג, ה"א.

100. סנהדרין שם (בהשמטות הש"ס).

100. ראה שם; תוספתא סנהדרין פ"ז ה"ז, שם כתוב, "וסקלהו". שני בטויים אלה הולמים מסית ומדיח (ראה הערה 105).

עדים זוממים ובן סורר ומורר) שצריך להכריז על פס"ד ובצועו¹⁰¹, שנאמר: „וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד“¹⁰². בכל ארבעה חייבי מיתות בי"ד אלה ממתנים לו¹⁰³ עד הרגל (אחד משלושת החגים: פסח, שבועות וסוכות) ובהתאסף הקהל מכריזים: איש פלוני נידון בשביל דבר פלוני.

יחד עם יש"ו נדונו כנראה עוד חמשה שותפים לעבירה, שהודחו על ידו והיו לנושאי כליו¹⁰⁴. אחרי המקרה הזה היו כנראה מקרים מעטים דומים. אחד מהם ידוע והוא בן סטדה, שהוזכר לעיל, שנסקל בלוד, אבל אין כל קשר בינו ובין יש"ו הנוצרי¹⁰⁵.

הפצת הנצרות וכתובת ספריהם הראשונים

התקופה בה החלה הנצרות לפעול ומיסדיה התחילו לכתוב את ספריהם, היא כמאת שנה לאחר הספירה. עד אז אין זכר לקיומם בשום מקום. זאת היתה התקופה העגומה ביותר שידע ישראל. בית המקדש נחרב כליל, חלק הארי של העם הושמד פיזית וביניהם חכמי ישראל הגדולים. נצולי החרב נלקחו בשבי והובלו לרומי, שם נמכרו לעבדים ולשפחות (יהודים במקומות פזוריהם השתדלו לפדותם). העם היה מדוכא, אנדרלמוסא שררה בארץ, כנופיות מרצחים השתוללו בעיר

101. ברייתא סנהדרין פ"ט; רמב"ם הלכות ממרים פ"ג, ה"ח; ראה מאירי עמ' 312 על נוסח ההכרזה. יש להבדיל בין שתי ההכרזות: האחת של כל יוצא להורג — לחפש זכות לנידון, והשניה — עם בצוע פסה"ד, כדי להרתיע פושעים בכוח, הנוטים לארבעה סוגי עבירות אלה.

102. דברים י"ג, יב.

103. סנהדרין שם, רמב"ם שם. אין חשיבות לדבר, אם ממתנים בכל ארבעה הנידונים או רק באחד מהם עם בצוע פסה"ד עד הרגל, ישנן שיטות בנידון, אך כולם תמימי דעים, שהכרזה זו נעשית ברגל הסמוך להמתתם.

104. סנהדרין מ"ג. (בהשמטות הש"ס).

105. סנהדרין ס"ז. שבת ק"ד; רבנו תם מדגיש על אתר שישו חי שנים רבות לפני מאורע זה. לחינם ניסה פרופ' קלוזנר לייחס לאמוראים דעה שבן-סטדה הוא ישו („ישו הנוצרי“ עמ' 12 הערה 1), על סמך הבטוי „ותלאוהו“ המתאים לישו שנצלב, אבל מחברי התוספתא סברו שהם שני אישים שונים לכן כתבו „וסקלוהו“. קלוזנר שכח שכל נסקל, וביחוד מחרף ומגדף, גם נתלה. פלויוס שחי כ-250 שנה לפני האמוראים מזכיר שכל מחרף ה' נסקל ולאחר מכן נתלה (קדמוניות, ספר ד', פ"ד, ו, 202). ייתכן שקיימת זהות בין בן-סטדה ובין משיח השקר שבא ממצרים והסית רבים ואירגן התקוממות, הציג את עצמו כנביא, התיימר להפיל חומות ירושלים בהבל פיו וכו' וכו', עליו מספר פלויוס (קדמוניות, ספר כ', ת, ו; מלחמות, ב, י"ג, ה). לדברי פלויוס נהרגו ונשבו רבים מאנשיו ע"י פליכס ותייליו, אך הוא עצמו הצליח להתחמק. ייתכן שאחרי כן נתפס והועמד לדין בסנהדרין ונידון בלוד ע"י בי"ד של כ"ג חברי סנהדרין.

ובכפר. אין כל פלא, שלעת כזאת קמו טפוסים שונים, שבקשו לגרוף הזן ולהעזר ממצב של תוהו ובוהו (כזבובים מסויימים התרים אחרי נבילות, כן יש אנשים מסויימים שרק בימי אסון צבורי הם מתעוררים לתחיה. הזוכר את מלחמת העולם הראשונה או השניה נתקל בכאלה במציאות). הדבר גם עלה בידם בהיווצר רקע להפצת סוגי מעשיות ואגדות שונות, שלא נמצאו להן מכחישים. מעייניהם של ראשי העדה שנותרו בחיים, היו נתונים לעניינים חשובים יותר, במצב קריטי זה. במצב שנוצר, לא היה בכוחם, אף אם רצו בכך, לעקור תופעה זו מן השורש¹⁰⁶.

ראשוני הנוצרים (אם אפשר לכנותם כך, כי הנצרות בשלביה הראשונים אינה דומה כלל לנצרות הידועה לנו), צירפו, איפוא, מקרים שלא היה כל קשר ביניהם בתוספת אגדות המתקבלות על לב שומעיהם כשהקרקע היתה נוחה לקליטתן של שמועות כוזבות כאלה, באין מי שיהיה בכוחו למנוע זאת בעדם. מתקבל גם על הדעת, כי כל עוד היו פניותיהם מכוונות לישראל, עודד אותם השלטון הזר¹⁰⁷, מבלי להתחשב בסיפור על צליבתו ע"י פילטוס הנציג הרומי לשעבר ואולי אף שילבו אותו בכוונה תחילה כדי להשפיע באמצעותו על אנשים תמימים מבני ישראל ולעורר בהם את חמתם ולקשרם לתנועה החדשה. אל נשכח, שדברים אלה התרחשו כמאה שנה אחרי מות פילטוס. אולם משנכשלו בתעמולתם בקרב היהודים (פרט לבודדים; וכנראה, הצטרפו אליהם חלקים של כיתות יוצאות דופן¹⁰⁸), הם עשו מפנה חד ושינו את כל תורתם בבטלם את המצוות המעשיות,

106. רבן גמליאל (דיבנה) שחי בתקופה זו, תיקן את ברכת המינים, כתריס בפני הכת.

107. ראה להלן הערה 116.

108. בש"ס הוחלפו לעתים קרובות השמות „צדוקי" ו„מין", כנראה שהיו ביניהם קשרים הדוקים. מצינו שאותה שאלה שהפנה צדוקי לרבן גמליאל (סנהדרין ל"ט). נשאל נכדו רבי יהודה הנשיא ע"י מין (חולין פ"ז:). בבבלי „מין" התכוונו חז"ל ע"פ רוב לנוצרים. „מינא תלמידי יש"ר" (רש"י חגיגה ה:). „דמורי בה מיני, תלמידי יש"ר מורים הוראה" (רש"י בבא בתרא כ"ה). ובראש השנה (י"ז) כותב רש"י: „המינין — התלמידים אשר הפכו דברי אלקים חיים לרעה כצדוקים ובייתוסים". ראה גם דברי הרמב"ם בפירושו למשנה (חולין פ"א, ה"ב).

אולם, חז"ל לא הקפידו תמיד לכנותם בשם זה. הם לא נמנעו מלכנות בשמות שונים את עוזבי היהדות: צדוקים, מינים, אפיקורסים כותים וכדומה.

יש אומרים שהשם „מין" מתייחס לנוצרים ומשמעו „לאמין ישו לוצרי" (בר"ת). ר' אליהו בחור (בספר ה„תשב"י ערך פקר) כותב שהשם „מין" מקורו באדם בשם מאני (חי ב-300 לספירה), שהחל להפיץ רעיונות על שתי רשויות, האחת טובה והאחת רעה. הוא נתלה יחד עם תלמידיו ע"י מלך פרס בשנת 325 לספירה (ראה על אודותיו ב„עקידת יצחק" פרשת ואתחנן). לפי דברי ר' אליהו הנ"ל, היו שני אנשים שלא היו בעלי דת והנמשכים אחריהם נקראים מינים ואפיקורסים.

ובפנותם לעובדי אלילים זכו להיענות רבה מצידם. קשריהם עם נציגי השלטון הרומי הקנו להם דריסת רגל גם אצלם, — אז החלו הרומאים להצר את צעדיהם, עד להטלת עונשים כבדים על כל מי שנתפס לאמונת הבל זו.

אמנם אין כל צל של ספק, שבימי פילטוס נהרגו או נצלבו אנשים. אך נחטא לאמת, אם ננסה לקשור בצו פס"ד של פילטוס עם דיון בסנהדרין. מעולם לא מצאו הללו שפה משותפת בניהול כזה. הסיפור על הצליבה הוא, איפוא, חסר יסוד לחלוטין. ייתכן שפילטוס צלב יהודי מסויים ועינאו בעינויים קשים בעוון מרידתו בשלטון הרומי או בשל הלשנה, אבל הוא לא עשה זאת לאיזה טיפוס יוצא דופן שיהודים היו מעוניינים בחיסולו. אלמלא כן היה הדבר נזכר לפחות ברמז בספרי ההיסטוריונים של התקופה ההיא, שהיו עדים לנעשה בארץ.

לא ישו הניח את יסודות הנצרות ולא הוא ירה אבן פינתה. בתקופת התורבן, לפני ולאחריה, כמו משיחי שקר רבים¹⁰⁹, שעם מותם אבד זכרם. אך באשר לנצרות הופיע בעת ההיא טיפוס מיוחד במינו, שמעון שמו, איש פשוט והדיוט¹¹⁰,

-
- האחרון חי 325 לפני הספירה. יש גורסים בש"ס (ע"ז, י"ז). „מאנין" במקום „מינין" (ראה „ספר העיקרים" מ"א, פכ"ג ענפים הערה א').
109. ראה „קדמוניות" ספר כ', ח; „מלחמות" ס"ב, י"ג, ה; וראה הסיפור על בן סטדה בשבת ק"ד; סנהדרין ס"ז. (בהשמטות הש"ס).
110. הם עצמם מספרים למסיחים לפי תומם, שהפרושים הסתכלו על פטרוס כעל הדיוט (מעשה השליחים ד, 13). ראה גם ההערה הבאה. אולי נתכוונו אליו חז"ל באימרתם המפורסמת, שרבים התקשו להבינה: „עם הארץ מותר לקרעו כדג", הוסיף רבי שמואל ב"ר יצחק ואמר: „ומגבו". ובשם רבי אלעזר נאמר: „מותר לנוחרו ביום הכיפורים שחל להיות בשבת" (פסחים מ"ט:). ראה שם בתוספות ובמהרש"א המקשים: הרי אף גוי אסור לתרוג בשבת, וחייבים על נטילת נשמה אף בהריגת יצור נחות דרגה, ואמרו שם, שהכונה לעם הארץ מיוחד. ייתכן שאמרות אלה היו מכוונות לשמעון-„פטר-חמור" שכינהו גם בשם עם-הארץ (ראה נוהר פרשת בא דף מ"א. שעם-הארץ נקרא חמור, ראה גם פסחים מ"ט: שר"ע אמר בהיותו עם-הארץ מי יתן לידי ת"ת ואנשכנו כחמור). יד הסנהדרין קצרה מהשיגו בגלל סבות שונות. ראשית, 40 שנה לפני החורבן גלתה הסנהדרין מלשכת הגזית, כדי שלא לדון דיני נפשות (ראה סנהדרין מ"א. ורש"י שם וכן רש"י עבודה זרה ח: שרבו הרוצחים בישראל ולא היו מספיקים לדון עמדו וגלו משם, וכשאין הסנהדרין יושבת בלשכת הגזית אין סמכות לסנהדרין במקום אחר לדון דיני נפשות). שנית, הללו חסו בצל השלטון הרומאי ולכן לא יכלו לפגוע בהם. אך בהיות המקרה יוצא מהכלל שהביא נזק רב ליהדות ולישראל מבחינה לאומית, הפקירו את דמו ולזה התכוונו באמרו: „מגבו", כלומר — התירו את דמו לכל אשר יכול להרגו במסתרים ללא משפט. מתקבל גם על הדעת שהברייתא הקטנה בת ארבע המלים המובאת שם (פסחים מ"ט: ראה שם שאין לה שם קשר עם יתר הברייתות) „שנה ופרש יותר (קשה) מכולן" מתכוונת בעיקר לשאול התרסי — פאולוס. אם כי כלל זה הוא נכון לגבי כל מי ששנה ופרש.

אך בעל רצון איתן ובעל גבורה פיסית. הוא לא התיימר לעשות עצמו למשיח אלא ניסה להיתלות באחד מהמסיתים שהומתו. נלוותה אליו קבוצת אנשים, ביניהם שאול התרסי, הידוע בשם פאולוס, אשר היה לאידיאולוג של הקבוצה. בהיות שמעון הראשון למסיתים אלה, קראוהו "פטר חמור"¹¹¹, כי הוא התחיל בעבירה להסית את בני ישראל ולהדיחם, ובניגוד לצדוקים ולמסיתים אחרים שלא העיזו להסית בגלוי נגד מצוות מפורשות בתורה, הוא פרק מעליו עול התורה במצח נחושה והדיח גם אחרים לעשות כמוהו. מכאן הסבו את שמו ל"פטר'וס". שאול-פאולוס, ספג לתוכו בילדותו אורה יוגית, בסביבה בה נולד (תרסיס). אביו שרצה לחנכו ברוח היהדות, שלחו לארץ ישראל ללמוד תורה, ולפי דבריהם אף היה תלמידו של רבן גמליאל. במשך הזמן היה לשליח בית דין, כלומר, הוא הילקה את החייבים מלקות, הביא לבית הדין את הנתבעים, אסר את הנאשמים וכו'.¹¹² הוא פרש (פוטרי) מתפקידו והצטרף לפטרוס ויחד החלו לנהל תעמולה למען שוויון בין יהודים וגויים ולמען נשואי תערובת.¹¹³ ברצונם היה לזכות ע"י כך בטובת הנאה מצד האוכלוסיה הנכרית בארץ וביחוד מצד השלטון הזר. ואכן, הנציגים הרומאים התייחסו עליהם באהדה.¹¹⁴

שמעון-פטרוס שלט בקבוצתו בכוח הזרוע. הוא הנהיג בה, למשל, שיטה של שיתוף הרכוש הכללי (יתכן כי ריכוז סביבו שרידים משל האיסיים, שדגלו ברעיון שיתוף רכוש). אחד שלא הכניס כל כספו לקופה המשותפת והעלים חלק מפדיון שקבל ממכירת שדהו, נרצח עם אשתו ע"י שמעון.¹¹⁵ דבר זה העלה גם את חמתם של הצדוקים-המתיונים והם עזרו לפרושים לאסרו. אך הנציג הרומאי מנע בעדם להעמידו לדין ואיפשר לו לברוח בלילה הראשון למאסרו.¹¹⁶

111. ראה, "מחזור ויטרי" (282 סי' ס"ו ד"ה ברכת השיר), "ויש אומרים על אותו גבל שמעון פטר חמור...". ו, בספר חסידים" (סי' קצ"ג), "כמו שמעון כיפה שאומרים פטר חמור". ראה גם, "באר יצחק" סי' 155.

112. ראה רשב"ץ ב, מגן אבות" שהוא היה שליח ב"ד להלקות חייבי מלקות. בעקיפין מאשרים זאת גם כותבי האבנגליון (מעשה השליחים כ"ב, ב; כ"ו, 10-13).

113. בכל ספרי האבנגליון מדגישים על פי רוב על אחד מבני הזוג שהיה יהודי, שהיה נשוי ליהודיה. הם גם התיימרו לדאוג לזכויות סוציאליות בעבור הגויים הנזקקים.

114. ראה להלן והערה 116.

115. "מעשה השליחים" ה, הם מספרים כמובן שהוא הרגם ע"י מופת. ברם, הקורא בספרי פלויוס על מעשה הרצח שבצעו אנשי הסכינים הזרזים, מבלי שאיש היה מסוגל להרגיש בהם, וקראו למות ההיא, מות עורית' אשר אין לה עינים" (ראה גם, "יוסיפון" פרק ס"ג), יבין מיד מה היה המופת של שמעון-פטרוס.

116. "מעשה השליחים" ה', 19. הם מתארים, כמובן, שמלאך הופיע ופתח לפניו את דלתות בית הסוהר. עובדה היא, שהנציג הרומאי לא איפשר להעמיד לדין גם

שמעון-פטר ושאל-פאולוס¹¹⁷ חיו בתקופת רבן גמליאל ורבן יוחנן בן זכאי, ומהם נבט הגרעין של הנצרות, שהחל להתפשט לאחר החורבן. שנים אלה הומתו בשנת החורבן ע"י נירון. שנים רבות עברו, איפוא, מראשית הופעתם עד להמתתם. בראשונה כאשר חשבו הרומאים שהם עלולים להרוס את היהדות, הם פרשו עליהם את חסותם, אך בראותם שעם כשלונם בקרב היהודים (כפי שהבאנו לעיל בשם הרמב"ם) שמו פניהם לאוכלוסיה הנכרית שהושפעה מהם, שינה השלטון הרומאי את דעתו והחליט לעקרו מן השורש¹¹⁸. אולם משירדה בתקופה הזאת קרנה של האלילות, מצאה הנצרות אוזן קשבת אצל חלק ניכר מהאוכלוסיה, חרף כל הרדיפות. כי לא עקב משיכת הנצרות התקרבו אליה אלא מתוך בריחה מן האלילות, עובדה היא שהנצרות בראשית צעדיה לבשה ופשטה צורה לעתים קרובות עד שהתגבשה בצורה הידועה לנו.

שאל-פאולוס, שהיה ערום ומושחת המוכן להעמיד את עצמו ואת ידיעותיו לכל המרבה במחיר מבלי לבחול בכל מעשה בזוי ושפל, הפיח רוח „חיים“ בתנועה החדשה. פאולוס היה הראשון שהצהיר שאפשר להיות יהודי מבלי להיות נימול¹¹⁹. פטר החרה אחריו שלא „לשים על צווארי התלמידים, אשר גם אבותינו גם אנחנו לא יכולנו לשאת“¹²⁰. הוא היה הראשון שהמציא את היסוד לרעיון המעוות בדבר השילוש, כשבתחילה עשה את יש"ו לאלוה ממש¹²¹. דבריו צרמו אף את אונם של הנוצרים האינטלקטואליים הראשונים¹²². במשך הזמן הוסיפו הקאטולים למעגל זה גם את מרים, אמו המדומה של המשיח המדומה, וכך נוצר השילוש.

תורתם של ראשוני הנוצרים היתה בליל רעיונות של יהדות — לפי ניסוחם של פילוסופים מתיונים או מתיונים למחצה דוגמת פילון — של אלילות, ושל

את פאולוס, אלא העבירו לקיסריה ומשם לרומא ולא נתן לפגוע בו (מעשה השליחים כג, 10; כ"ד—כ"ה). ריא"ה בספרו „דורות הראשונים“ הגיע למסקנה שלמינים (קרי: נוצרים) היו קשרים הדוקים עם הרומאים בנוגע לנושא אחר (ראה דוה"ר ח"א כרך ה' עמ' פ"ז).

117. ר' אברהם יצחק דזובאס („באר יצחק“ סי' 155) מביע סברה, שהיהודים הם ששינו את שמותיהם על סמך הנאמר בתוספתא (ע"ז פ"ז, ג' ראה גם ע"ז מ"ו), שיש לשנות שמות ע"ז לגנאי.

118. ראה לעיל הערה 94.

119. „מעשה השליחים“ ט"ו, 1.

120. שם 10.

121. „אל קורנתיים“ ח', 6; י"ב, 3; „אל טיטוס“ ב', 13.

122. CLEMENTINE HOMELIES, XVI, 15.

המיתולוגיה היוונית ודומיה. משום כך נוצרו הרבה סתירות בתוך כתביהם, שהועלו על הכתב עשרות שנים לאחר המתת פאולוס. בתוך האונגליון עצמו, הם מאשרים בדרך אגב, שכל הסיפורים נרשמו מפי השמועה בלבד¹²³.

פאולוס ופטרוס החלו להפיץ שנאה ליהודים וליהדות האמיתית, אך תלמידיהם המשיכו בכל זאת לראות את עצמם כיהודים לכל דבר. שני מסיתים אלה הועלו על הגרדום ע"י גירון¹²⁴ ברומא, בשנת 68 לספירה, היא שנת חורבן הבית¹²⁵.

הנוצרים הראשונים הוסיפו לראות ביהודי הנאמן לתורתו ולמסורתו איש נעלה ועולה עליהם. הם הכירו עדיין בטיב האנשים הפורשים ואת רקעם וידעו להעריך את מעמדם. הם מצאו בנצרות מקום ליצור תחליף זול ליהדות. עד המאה הרביעית לספירה נהגו הנוצרים לבקש מיהודים לברך את פרי אדמתם ותבואת ארצם. האסיפה של ראשי כת הקאטולים (SYNOD) בראשית המאה הרביעית אסרה זאת ואסרה להתחבר עם היהודים ולאכול עמם¹²⁶.

כל עוד ראו עצמם הנוצרים, לרבות הנכרים שהצטרפו אליהם, כיהודים, הם נרדפו על צווארם. אולם לאחר שהתפתחה השנאה וניתקו עצמם מן היהדות החלו השלטונות להכיר באמונתם ואף לקבלה רשמית כדת המדינה, אם כי רק אחוז קטן מן האוכלוסיה המקומית—נטה אז אחרי הנצרות. בשנת 325 לספירה החליטה

123. „לוקס" 1—3.

124. מי לידינו יתקע, אם לא בשלה כבר אז ההחלטה להתגייר בלב גירון. כידוע מסרו חז"ל (גיטין נ"ו.) שגירון ערק והתגייר. רבים מתפללים אמנם, כיצד ייתכן שצעד כזה של שליט רומאי אדיר לא יבוא לידי בטוי בשום ספר של כותבי הדורות. אולם עובדה היא שבהרבה מקורות מרומז על אשתו שנשתה ליהדות ובשנת 70 לספירה בעת המרד, של תושבי צרפת, ספרד ועוד, נמלט גירון ואיש אינו יודע להצביע בדיוק אם הוא מת, נהרג ואיפה נקבר. יש טוענים שהתאבד, אחרים אומרים שחיות טרפוהו ושוב נחלקו הדעות אם טרפוהו חי או לאחר שנהרג ויש גם הטוענים שנשאר בחיים. כלום לא ייתכן שהוא נעלם והתגייר בהיחבא? ייתכן שעקב הסכנה שבדבר ובשל רצונו לכפר על עוונותיו לא רצה בפרסום והעדיף למות כבן בלי שם. ראה „קדמוניות" (כ', ח, ט), שגירון נטה תמיד חסד ליהודים אלא שהפקידות הרומאית גרמה לכל האסון שקרה לעם ישראל. יש אמנם כאלה המנסים לומר שגירון אחד מהיושבים ראשונה במלכות או סגנו של הקיסר הוא שהתגייר (ראה „צמח דוד" ח"ב, תת"ל).

125. כפי שמוסר ORIGEN נצלב פטר כשראשו למטה, לפי בקשתו. יש אמנם בין הנוצרים הטוענים שהוא מת מיתה טבעית (ראה אנציק' בריטניקה כ' 17 עמ' 643). שאול-פאולוס נערף באותה שנה. ר' דוד גנו ב„צמח דוד" (ח"ב, תתכ"ד) מוסר כאילו שניים אלה הומתו בשנת 64 לספירה, ארבע שנים לפני התאריך שמוסרים היסטוריונים אחרים.

126. קאנון 49, 50.

המועצה בניס (ניקאה ע"י קושטא) להפריד בין כנסת ישראל ובין כנסת הנצרות פירוד גמור ומוחלט. ב־332 העביר הקיסר קונסטנטין את רומא ומספר ארצות תחת חסותו של האפיפיור והוא עצמו העביר את ארמונו לקונסטנטינה. הוא היה הקיסר הראשון שאימץ את הנצרות כדתו וכדת עמו.

בין ראשוני הנוצרים התנהלו מלחמות רבות בדבר אלילותו של ישו. רבים התנגדו לרעיון אוילי זה. האפיפיור ליבוריוס (352 לספירה) הוא שהנהיג הקדשת נשים לנזירות שלא תינשאנה לאיש) נענה לבקשת הקיסר קונסטנטינו (בנו של קונסטנטין) וכיחש באלהותו של ישו.

אסיפות רבות של בישופים התקיימו וכל החלטה היתה שונה מרעותה. ב־320 לספירה הכריז אריאן (אריוס) שישו הוא נביא במהות בלבד והורידו מאלוהותו אם כי גם הוא הודה באלוהותו של ישו בתכנו. ב־328 התאספו 318 הגמונים (בישופים) והחליטו שישו אמנם היה אליל. ב־338 התאספו רבים מהבישופים בירושלים והורידו שוב את ישו מגדולתו וקבלו את דעתו של אריאן. מאות אלפי איש (יש טוענים אף מליונים) נהרגו בשל חלוקי דעות אלה.¹²⁷ לבסוף התגברו אלה שדגלו באלוהותו ואף הוסיפו את מרים והעניקו גם לה מעמד אלוהי.¹²⁸ דעות מעוותות אלו קנו להן שביתה אצל מליוני בני אדם במשך מאות שנים עד ימינו.

באותה אסיפה משנת 328 (ד' פ"ח לבריאה) כאשר גברה ידו של ההגמון אתנזיוס נגד אריאן (אריוס) הוחלט גם להתרחק מן היהדות ולנתק את החוטים הדקים שעדיין קשרו ביניהן. באותו מעמד קבעו את יום המנוחה ליום א' בשבוע, כפי שנהגו רבים מאנשי אירופה, שהיו קשורים לפולחן הפרסי מיתרא, אשר

127. במכתב שהשתמר מתייר אחד מבני הדור, הוא מתלונן בפני ידידו, שאין אדם יכול להיכנס אצל החנווני לקנות ככר לחם או חתיכת בשר מבלי להיתקל בויכוח, אם האלהת ישו נוגד את המושג של אחדות האלוהות או לא.

128. במאה השלישית היה נפוץ ביותר פולחן קיבלי, או „האם הגדולה“. רבים עדיין המשיכו בפולחן לאליה האשורית עשתורת ועוד, וכדי למשוך את אלה לנצרות צירפו גם אשה לקדושיהם ועשוה אליה בשילוש. הרומאים גטו מטבעם לאמץ אלילים זרים ולכנותם בשמות רומאיים וכך הפכו כביכול לדתם הבלעדית. הם אימצו להם את כל אלילי יון אלא שינו את שמו של זאוס ליופיטר, הירה — ליונו, ארס — למרס, אתנה היתה למינרבה ולאפרודיטה קראו בשם ונוס. אמונות שונות היו מקובלות אז ברומא ובסביבתה הקרובה. הבישופים הראשונים אימצו כל האמונות האלה ושילבו אותן בתוך הנצרות. פרופ' ג'וזף רייתר מאוניברסיטת ניו-יורק הצביע על דמיונות רבים שבין דת מיתרא ונצרות, שזו האחרונה ירשה מהראשונה (ראה „קורות העולם“ מאת פרופ' רייתר עמ' 117).

שבתו ביום א', ב' 25 לדצמבר חגגו את חגם ובפולחנם השתמשו בפעמונים, במים מקודשים ובנרות.

כנראה מתוך התנגדות לאסיפת הבישופים ב' 338 בירושלים, שהחליטו לבטל את החלטת 318 הבישופים משנת 328 בענין אלוהותו של הנוצרי ומתוך התנגדות לטענה האמילת שלמרות שהוא נולד במאוחר היה גופו קיים בטרם נברא העולם, הנהיג אותה שנה הבישוף של נאפול שבאיטליה, להשתמש בפעמונים בפולחניהם. מאז אימצה הכנסייה גם פולחן זה מדת המיתרא. כעבור 16 שנה (354 לספירה) אימצו להם גם את ה' 25 לדצמבר ליום חגם וקבעו אותו כיום לידתו של ישו.

לסיכום

אם נתחקה אחר התפתחות הנצרות נבחין, איפוא, בארבעה שלבים עיקריים, שכמעט אין ביניהם זהות רעיונית. השלב הראשון — ישו עצמו שהעלה עמו ממצרים שיטות של פלוחני אלילים¹²⁹, אשר ניצלו כנראה למעשי כשפים לשם ריפוי, לחישות וכו'. הוא הקנה את תורתו לתלמידיו המעטים¹³⁰, שרישומם לא היה ניכר.

מאה שנה אחריו כ' 30—40 שנה לפני החורבן, עת שלט פילטוס כנציג רומי בארץ ישראל, כרתו חבורות הצדוקים (ביניהם כהנים שהשתלטו על בית המקדש) ברית עם נציבי רומי לחלק שלל עמם¹³¹ והביאו אנדרלמסוריה על הארץ. כנופיות מרצחים פוליטיים ופיליטיים השתוללו ללא מעצור, והיו מבצעים כל פשע, לרבות רצח, תמורת תשלום¹³². פילטוס רצה להפקיע מהסנהדרין את הסמכות לדון דיני נפשות¹³³. במצב שהשתרר פחדו העדים להעיד, כי הם ושלוחי בית הדין לא היו

129. בין היתר נאמר על ישו, „אזל זקף לבינתא והשתחווה לה“ (סנהדרין ק"ו:) ובסוטה (מ"ו:) הגירסה: „אזל זקף לבינתא פלחה“. יש להניח שהיתה זו שיטת פולחן מצרית לאיוושהי מטרה, וזאת יכולים אנו ללמוד ממעשי תלמידיו (ראה ההערה הבאה).

130. כמסופר שם הומתו גם חמשה מתלמידיו. על יעקב איש כפר סכניה, המוזכר לעיל בדברינו על רבי אלעזר הגדול, מספרים חז"ל שהוא ניסה לרפא נשוך נחש ע"י לחש בשם ישו (ראה עבודה זרה כ"ו: ; ירושלמי שם פ"ב, ה"ב ; ירושלמי שבת סוף פרק י"ד ; קהלת רבה פ"א, כ"ה).

131. ראה „דורות ראשונים" ח"א, כ"ג, פרק „ימי נציבי רומא בארץ“ ; לתקופה זו התכוונה הברייתא באמרה: „אוי לי מבית בייתוס... אוי לי מבית חנין... אוי לי מאגרופן, שהם כהנים גדולים (חשובים), ובניהם גזברין, וחתיניהם אמרכליון, ועבדיהן חובטין את העם במקלות“ (פסחים ג"ז.).

132. אלה הבריונים המוזכרים בגיטין (נ"ו—נ"ז). ראה יוסיפון פס"ג.

133. ראה ירושלמי סנהדרין פ"ז, ה"ב: „תנא, קודם לארבעים שנה עד שלא חרב

מחוסנים מפני פעולות תגמול מצד ידידי הבריונים הנאשמים, וכל דיון התנגש בדעתו של הנציב הרומי. הסנהדרין החליטה, איפוא, לעזוב את לשכת הגזית¹³⁴, כדי למנוע מכל סנהדרין אחרת לדון דיני נפשות.

יש להניח, שמשפוט שאל התרסי ממשרתו כשליח בי"ד הוא עשה יד אחת עם בן גילו שמעון כיפה הבריון. השנים ניצלו את מצב המביש, אירגנו כנופיה משלהם והציעו לרבים את מכולתם — פריקת עול התורה ששום צדוקי לא העז להביעה עד כה בגלוי. משנכשלו בפעילותם בקרב היהודים פנו לשכניהם הגויים, אשר בקשו לפרוק מעליהם את עבודת האלילים, והעניקו להם תורה חדשה שלא חייבה מאומה.

כמאה שנה אחריהם, קיבצו אנשים שונים את האגדות שנוצרו במשך הזמן על ישו ועל מעשי הכשפים שלו, את האגדות על דבר משיח השקר שבא ממצרים, שפליוס מזכירו¹³⁵ ואת האגדות על שאול-פאולוס ועל שמעון-פטרוס. הרכב בליל האגדות הללו יצר את האונגליון. אולם מעטים מאוד¹³⁶, אף מבין הגויים, נתפתו לאמונה חדשה זו.

את השלב הרביעי בצעו הבישופים שבאו אחריהם. כדי לרכוש מאמינים מכל שכבות האוכלוסיה, צירפו לרעיונות התעתועים, פולחנים של דתות אליליות אחרות וכך גיבשו, כאמור, את הנצרות בדמותה הנוכחית.

לאמיתו של הדבר, אין הנצרות דת שנוצרה על סמך רעיון נשגב, אלא מעין תנועה המכלכלת את מעשיה וצעדיה תוך ניצול כל קוניקטורה.

בניגוד לה, שמרה היהדות על יחודה אף בתקופות הקשות ביותר. קיסרי רומא האדירים, שדרשו מנתיניהם, שיאלהו אותם ויעמידו את פסליהם בתוך בתי התפילה שלהם, שחררו את היהודים מכך, בדעתם שכאן לא יצליחו לבצע רצונם. הם הבינו, שלכל אמונה אלילית אפשר לצרף פסל נוסף, מה שאין כן לגבי האמונה היהודית. אם הועמד אי פעם צלם בהיכל, היתה זו פעולה מקומית של נציב זה או אחר, להרגיז את האוכלוסיה היהודית, כתוצאה מסיבות שונות. אולם

בית המקדש ניטלו דיני נפשות מישראל", ראה שם, "קרבו העדה" בפירושו הראשון שמלכות רומי גזרה שלא ידונו דיני נפשות. לדבריו אלה יש סמוכין בדברי פלויוס, שפילטוס נטל מהסנהדרין סמכות זו.

134. ראה רש"י ע"ז, ח.

135. ראה הערה 85. הוא התיימר להפיל חומות ירושלים בהבל פיו וכותבי האבנגליון שילבו פרט זה כאילו הואשם יש"ו בכך (מרקוס י"ד, 57).

136. ראה חולין י"ג, שבתקופת ר' נחמן, שחי בתחילת המאה הרביעית לספירה, היה עדיין מקובל הכלל, "אין מינין באומות עכו"ם" היינו שמספרם היה מבוטל, כך שמבחינה הלכית לא התחשבו בהם, ולא חשדו בכלל גוי שמא מין הוא.

בצוים הקיסריים שוחררו תמיד היהודים מכך. הדבר מאושר ע"י כל כותבי הדורות הנכריים. יוצא דופן בנידון היה השליט המטורף אנטיוכוס ה-4 אפיפנס אשר במשך קרוב לארבע שנים ניסה בכוח הזרוע להעמיד צלם בהיכל ולהעביר את העם על דתו. למתיונים המקומיים היה חלק נכבד בדבר זה. ואז התרחש נס חנוכה הידוע.

הנצרות באספקלריית הדורות

מיסדי הנצרות מצאו תרופת פלא, שבכוחה להביא להתעלותו של האדם. אין צורך במאמץ ובקיום מצוות, רשאי אדם לעבור על כל עבירות שבתורה, לרבות כאלה שבין אדם לחבירו, ולמרות זאת לזכות במלכות שמים, ע"י דבר פעוט שלא יעלה לו אפילו באסימון שחוק, והוא: האמונה כי יש"ו גאל במותו את כל האנושות.¹³⁷ כאמור, אימצו להם דרכי פולחן של דתות אחרות מאות שנים לאחר הופעת התנועה. משהו משונה קיים בנצרות: מאז גוסדה מנסים הם לזכות את האנושות באוצר יקר זה. אך פלא הוא שדוקא העם בעבורו נוצר, כביכול, מסרב בעקשנות לקבלו. עם ישראל עבר שבעת מדורי גיהנום בארצות נוצריות ובלבד לא לאמץ את "תרופת הפלא" הזאת.

כידוע מסתמכים כל מיסדי הנצרות על התורה, על הנביאים ועל הכתובים, הם מנסים למצוא בהם רמזים ליש"ו, שלפי אמונתם הוא המשיח שכבר גאל את העולם. כלומר, הם הגיעו כבר לשלב הסופי בהתפתחות המוסרית של האנושות, עליו ניבא ישעיהו הנביא: "והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים... כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים... וכתחו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה"¹³⁸. נבואה ברורה זו טופחת על פניהם של הטוענים שהגאולה כבר באה. כמה נחלי דמים נשפכו מאז הופיעה הנצרות בעולם, בהשפעת פטרוניה, לא רק על רקע כלכלי, מדיני וכדומה, אלא בשם אותה דת, שקלויזנר כה הלל את רמתה המוסרית¹³⁹, מאמיניה לא נרתעו מכל מעשה שפל.

137. אל הגלטים ב', 21. ראה תשובות הרד"ק לנוצרים על מזמור י"ט בתהילים. ואולי בגלל זה הדגישו חז"ל ואמרו: "הכל לפי רוב המעשה" (אבות ג', יט). ו, אמור מעט ועשה הרבה" (שם א, טו).

138. ישעיה פרק ב', ב' ואילך.

139. קשה להבין את מהלך נפשו של המלומד הזה, לאילו מסקנות מרחיקות לכת הגיע ביחסו לנצרות, "שרוממות וסגוליות ומקוריות הצורה (בהקשר למוסר) שאין כדוגמתן בשום תורת מוסר עברית אחרת" (ישו הנוצרי 448 הוצאה 5). ועקב ההתלהבות הזו ללא כל סיבה סבירה, היה מוכן להכחיש ולסלף את כל מאמריהם של חז"ל הנוגעים בנושא זה.

רצח — הדבר הנתעב ביותר, שאפילו הפרימיטיבים יודעים להסתייג ממנו, היה לחם חוקם של הנוצרים בכל הדורות, למרות העיקרון היומרני באמונתם „ואם יכך על הלחי הימנית תושיט לו גם השמאלית”¹⁴⁰. הם לא הושיטו את לחיים למכים, הם עצמם היו המכים. ולא מכים בלבד, אלא רצחו אנשים, נשים וטף על לא און בכפס. הם לא הסתפקו ברצח רגיל, אלא המציאו כלים מיוחדים לעינויים שהשטן עצמו טרם ידעם. די לנו לקרוא על מעשיה של הכנסייה הנוצרית בעת מסעי הצלב ובתקופת האינקוויזיציה, מה עוללה ליהודים ולאחרים בשם „אמונת הרחמים”. לא היו אלה מעשיהם של המוני העם, שסטו מאמונתם, היו אלה דוקא מעשיהם של נושאי דגל האמונה, דובריה ונציגיה, החל מהכמורה ועד ליושב על הכסא הרם ברומא¹⁴¹.

מעשים נתעבים אלה לא היו נחלת דורות עברו בלבד, אף אנו חשנו על בשרינו את המוסר של חניכי תורה זו. אך עובדות אלה טרם פקחו עיני עוורים ולא מנע מלטות עיניהם של יהודים, שתמורת נזיד עדשים בדמות מעט כבוד מדומה, נכונים הם לכרוע ברך ולהשפיל את כבודם העצמי וכבוד האומה כולה.

במלחמת העולם השניה הוכחד, כידוע, שליש מעמנו. משפחות רבות לא הותירו שריד. ההשמדה בוצעה לעיני כל העולם, מבלי שאיש ירים קולו נגד טבח שטני זה. בארצות הידועות בדבקותם לנצרות, היו ההרג וההשמדה כמעט מושלמים, כשהטבח נערך בעזרתם האקטיבית של תושבי המקום. בארצות שתושביהם וראשי השלטון שלהן, לא שיתפו פעולה עם האשמדאי הנאצי או התנגדו לתוכניותיו — כגון: שודיה, נורבגיה, דניה ועוד — ניצלו הרבה יהודים. לעומת זאת במדינות קטלניות מובהקות, ובמיוחד בארצות שהשלטון היה נתון בידי נציגי האפיפיור כגון סלובקיה, בה כיהן הכומר טיסו כראש הממשלה והיה אחראי אישית על משלוח עשרות אלפי יהודים לאושוויץ, או בארצות שלנציגי האפיפיור היתה השפעה רבה על האוכלוסיה המקומית כגון: פולין, עזרה כמעט כל האוכלוסיה, פרט לבודדים בהשמדת יהודים.

כומר בודד שהציל יהודי, עשה זאת על דעת עצמו בניגוד לקו הרשמי של הכנסייה. אפילו מעשיו של הארכיבישוף רונקאלי, שהיה לימים לאפיפיור יוחנן ה-23, נעשו על דעת עצמו בניגוד לקו הרשמי של הכנסייה, כפי שניתן להסיק מכל

140. מתי ו', 39.

141. מאות דפי היסטוריה טבולים בדם, נכתבו על מאורעות אלו, די לקרוא באנציק' העברית ערך „אינקוויזיציה” כדי לקבל תמונה כלשהי, על המוסר הנעלה של הנצרות.

התעודות שפורסמו עד כה. הכנסיה מסרבת בכל תוקף לחשוף את ארכיונה ולגלות מסמכיה מתקופה טראגית זו. אלמלא היה להם מה להסתיר, לא היו כה רגישים בהקשר לשמירת הסודיות של הארכיונים.

בתחילת 1964 פירסם כתב איטלקי קטע מיומנו של האפיפיור יוחנן ה'23, שנכתב בתקופה בה שימש כארכיבישוף. בקטע זה הוא מאשר את הידוע לנו בלאו הכי. הוא מספר על התערבותו האישית אצל האפיפיור פיוס ה'12, למען יקבל את הרב הראשי לישראל הרב הרצוג ז"ל לרעיון, לפי בקשתו, לשם שיחה ודיון בדרכי העזרה ליהודים שנשקפה להם סכנת השמדה. לא זו בלבד שפיוס ה'12 לא עשה מאומה ולא השמיע אפילו מלה אחת נגד השמדת העם, אלא הודיע „בצער“, כי אינו יכול להיענות לבקשת הרב ולקבלו לשיחה. עד כדי כך! הוא לא היה הראשון שנקט ביחס „הומני“ כזה. הוא הלך בדרכי קודמיו שהצטיינו בשנאתם וביחסם האכזרי כלפי היהודים. די לנו לעלעל מעט בדפי ההיסטוריה היהודית ונינוכח חיש מהרה עד כמה ספוגים הם דם יהודי רב שנשפך כמים ע"י נציגי הדת ה„הומנית“.

יחסו של פיוס ה'12 כלפי יהודים נתגלה בבהירות, שעה שהתיצבה בפניו משלחת הפליטים, אודים מוצלים מאש, אחרי המלחמה ב־1945 ובקשה ממנו להצהיר בפומבי, כי יש לעזור לשרידים שנותרו לפליטה אחרי החורבן האיום ולדבר על לב האוכלוסיה המקומית ששטמה אותם. אלה היו שבורים בגופם וברוחם, דוויים ורצוצים, חולים ורעבים, כשהם מתגוללים בראש כל חוצות ללא קורת גג. הם היו זקוקים מאוד לעזרה כלשהי כדי להתגבר על מצבם האומלל. אך מה נתאכזבו חברי המשלחת (אחדים מהם חיים עמנו כיום בארץ), כשזיכה אותם בברכה בלבד ש„על ערכה אין לפקפק“.

כעמלק בזמנו, ששמו נשאר לדראון עולם, על „אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריו ואתה עיף ויגע ולא ירא אלוקים“¹⁴², היה פיוס ה'12. הוא פתח את האוצרות העצומים של הוטיקן, וכל יהודי נחשל ונחלש שהסכים להמיר את דתו קבלו 100 ל"י, מלבד טובות הנאה אחרות וסידורי הגירה. עלינו לדעת, שהדבר התרחש מיד אחרי המלחמה, כשרוב היהודים שנשארו בחיים, היו שלדי עצמות ללא קורת גג וללא פרוטה בכיסם, חולים ומותרמים ע"י האוכלוסיה המקומית. למזלנו היה אפסי מספרם של חלשי אופי כאלה, שנתפסו לפתרון ארסי זה.

כעבור שנים מספר נשבו רוחות אחרות בעולם. רבים מבין הגויים הציגו לעצמם את השאלות: מה קרה בעצם? מה חלקנו בטרגדיה איומה זו? ומה עשו

142. דברים כ"א, יא.

ראשי הכנסיה בתקופה גורלית זו? האמנם הוכיחו גדלות רוח או שמא רקדו כאחרים לצלילי חלילו של השטן המודרני? נמצאו אחדים שהעלו את הרהוריהם על הכתב כגון המחזאי הוכחוט. רק אז יצאו ראשי הוויטקן בהצהרות המדברות גבוהה על פעולותיהם למען היהודים בתקופת המלחמה. אך אין אלה אלא פטפוטי סרק ומליצות נבובות. את האמת חזינו על בשרינו.

כל הסימנים מעידים, שהכמרים הבוודדים, ביניהם הבישוף רונקאלי (יוחנן 23), שפעלו במקצת לטובת יהודים, עשו זאת על דעת עצמם, ומעשיהם לא זכו, כאמור, לאהדה מצד הוויטקן. היסטוריון מאוניברסיטת קיל, אבאהארד יאקאל, שערך מחקר על מדיניות גרמניה כלפי צרפת בימי מלחמת העולם השנייה, נתקל במכתב של הקרדינאל טיסראן (הוא ליהוה את פאולוס ה-6 בעת בקורו בארץ), אותו כתב ב-11 ביוני 1940, אל הארכיבישוף של פריס, עמנואל סוהאר. המכתב הוחרם בזמנו ע"י הגיסטפו והועבר על ידם לראשי השלטון הנאצי ותויק בתיק „צרפת“. כפי שמסתבר לא נזקקו דוקא למכתב זה כדי לעמוד על עמדתו של האפיפיור לגבי זוועות הנאצים בפולין הכבושה.

פרופ' יאקל פירסם את מכתבו של הקרדינאל טיסראן בכתב עת גרמני „היסטוריה במחקר ובהוראה“, בתחילת השנה שעברה. המכתב מדבר בעד עצמו, והרי כמה קטעים ממנו:

רומא, 11 ביוני 1940

קבלתי את המכתב, שכבוד רוממותך שלח לי ב-4 לחודש... אל להם, אגב, לצרפתים להשלות את עצמם באשליות: מה שאויביהם רוצים בו, היא השמדתם. העתונים האיטלי-קים היו מלאים בימים אלה דברים של הוד מעלתו מוסוליני שאמר: „אנו פרים ורבים ורוצים אדמות!“. ופירוש הדבר אדמות בלי תושבים. גרמניה ואיטליה יעסקו, איפוא, בהשמדת תושבי האזורים הכבושים, כפי שעשו בפולין. במקום למות בשדה קרב, יצטרכו, איפוא, הצרפתים למות על אש קטנה, הגברים מופרדים מנשותיהם, ועל הילדים יחוסו אולי, כדי שישמשו עבדים למנצחים, כי זה חוק המלחמה לאויבינו. אין הממונים עלינו רוצים להבין את טיב הפכפוך האמיתי, והם מתעקשים לתאר לעצמם כי זו מלחמה כמו בימים עברו. אולם האידאולוגיה הפשיסטית וההיטלראית שנתה את מצפון הצעירים ואלה שהם בני פחות מ-35 שנה מוכנים לכל הפשעים למען המטרה שמנהיגם מצוה עליה. מאז ראשית דצמבר ביקשתי בהתמדה מן האב הקדוש לפרסם אנציקליקה על החובה האינדיוידואלית להישמע לצו המצפון, כי זו הנקודה החיונית בנצרות. חושש אני שמא תאשים ההיסטוריה את הכסא הקדוש, שניהל מדיניות של נוחות לעצמו, ולא הרבה יותר מזה. הדבר עצוב ביותר... והכל סומכים על כך מאחר שרומא הוכרזה לעיר פרוזות, לא יצטרך איש מן הקוריה (הוויטקן) לסבול מאומה זו חרפה!...“.

(חתום:) אואן טיסראן.

ההיסטוריון יאקאל כותב: כי אלמלא נשאר המכתב בגרמניה, איש לא היה יודע זאת, כי הוויטקן מסרב, בעקשנות, לאפשר לחוקרים לעיין במסמכים הנוגעים

לתקופה זו. אליבא דאמת הם אינם אדיבים ביותר גם ביחס לתקופות אחרות. יש להם, כנראה, מה להסתיר. ממכתב זה שנכתב ע"י אדם שבא בסודו של הוויטקן מתגלה פרצופו האמיתי של פיוס ה-12.

הסופר הצרפתי פראנסואה מוריאק שהוא קטולי אדוק, כתב ב-1951 בהקדמתו לספרו של פוליאקוב, "מחזור השנאה":

"קטולים רבים התאכזבו על שלא זכו בנחמה לשמוע מפיו של יורש שמעון-פטרס הגלילי הוקעה ברורה — ולו רק מרומות בלשון דיפלומטית — של הצלבית אחיו הרבים לאין ספור של אדוני 'ישו'."

אבל מה מכאיב ומעציב לראות כיצד עושים אחדים מבני עמנו את מלאכתם של הנאשמים ומנסים להצדיק את יחסו של פיוס בפלפולי סרק, עתונאים ישראלים אינם בושים לפרסם בשבועונים קטוליים מאמרים, בהם מוזמות הטענות נגד שתיקתו של פיוס ה-12. מי שעמד בראש מוסד, שהוקם להנצחת את זכר קרבנותיו של האשמדאי, ראה חובה לעצמו ללחום את מלחמתו של האפיפיור. במאי מפורסם (הוא זכה לעיטור של הוויטקן על סרטו) ראה חובה לעצמו להגן על האפיפיור בשל כבוד מדומה והטיל האשמות על מאשימי האפיפיור, בכנותו את הוכחות "נאצי", למרות שבתקופת הנאצים היה ילד קטן.

רבים מאתנו איבדו, כנראה, את כל כבודם העצמי. כסבורים הם שככל שהם עצמם ימהרו לשכוח ויחניפו לאויבי היהדות, ישכחו וישנו את יחסם גם הנאשמים עצמם. אבל טעות מרה בידיהם, שכן המציאות מפריחה את אשליותיהם וטופחת על פניהם. בכנסיה איטלקית בעיר טרנטו (צפון-מזרח איטליה) חוגגים עד היום ב-23 למרץ, מידי שנה חג "רצח פולחני של יהודים", ברוב פאר והדר ובתהלוכה שבראשה הולך הארכיבישוף. בתהלוכה זו מציבים גילופי עץ של גוויה מצומקת של ילד, כקרבת הרצח של היהודים.

ומעשה שהיה כך היה: נזיר פראנציסקאני בשם בראנדינו דה-פלטרה, "ניבא" ב-1474, כי לקראת הפסח ירצחו היהודים ילד נוצרי. ב-23 למרץ 1475, יום ראשון של פסח שחל אותה שנה ביום חמישי, נעלם נער נוצרי בשם שמעון בן אנדיאס מביתו. בעיר פשטה שמועה, כי גופתו נמצאה במרתף ביתו של יהודי. השלטונות חקרו את הדבר והתברר להם כי היתה זאת עלילת שוא. ביום א' בשבוע, ב-26 לחודש, מצאו יהודים את גופת הנער צפה בנהר אטש (אדיגה) והודיעו על כך לשלטונות. יהודי מומר שנידון למאסר, מצא אפשרות להשתחרר בהזדמנות זו, בהביעו נכונות להעיד, כי יהודים רצחו את הנער. על פי עדותו נאסרו כמה יהודים, ועונו קשות. זקן אחד מבין הנעצרים לא היה מסוגל לעמוד בעינויים ו"הודה" בהאשמות ששמו בפיו. עד ראייה כתב, כי "צלו אותם כברווזים" עד

ש"הודו". האפיפיור סיקסטוס הרביעי פיקפק בחוקיות המשפט, ושיגר שליח מיוחד לערוך חקירה. שגרירה של מילנו ברומא כתב אל הדוכס ממילנו: „האפיפיור שולח שליח לטראנטו כדי לחקור אם יש אמת בדברים, ואולי ביסוד הפרשה מונחת תאוות־ביזה". בשובו לרומא גילה השליח את דעתו, כי היהודים חפים מפשע ותלה את האשמה בשני נוצרים, שווייצר ואנצלינו. האחרון הובא לרומא והושם במעצר. אולם דעתם של אנשי טראנטו לא היתה נוחה מתוצאות חקירה זו, והאשימו את היהודים בשיחוד השליח. הם הוציאו את היהודים להורג והחרימו את כספם. אחרי כן הוברר שהנזיר דה־פלטרה חמס את ההון המוחרם, כשאחד הבישופים האשימו בהתעשרות מרכוש זה.

ברומא הוחלט רשמית בראשית 1476 לזכות את היהודים מאשמה זו, רק לאחר שבוצע גזר דין מוות, ואף רכושם לא הוחזר. אותו אפיפיור העניק כעבור חמש שנים לתושבי טראנטו את הזכות להעריץ את סימון הקטן כ"נשמה ברוכה" וכקדוש שהומת ע"י יהודים! וזאת למרות שידע את האמת על כך. ב־1728 הכריז ועד הטכסים של האפיפיור על סימון כפטרון העיר טראנטו, וקבע לערוך לו חג מדי שנה ביום א' השלישי אחר הפסחה.

אמנים שונים ציירו וגילפו גופות מעונים בצורות איומות ומבהילות. חפצי „אמנות" אלה מוצגים לראוה עד היום, כשבצידם סיפורי בדים אלה. ב־1955 הוצאה הכנסיה חוברת, באישור רשמי של רשויות הכנסיה הקטולית, בה מסופר על העינויים והזוועות שהיהודים גרמו לנער זה.

יהודי איטליה מתדפקים שנים רבות על דלתי הוויטיקן בבקשה להורות על גניזת חפצי ה"אמנות" וחוברת ההסברה ועל ביטול הצרמוניה הצורמת הזו. במגעם עם השלטונות הקטוליים המקומיים ועם שלטונות הוויטיקן, הוברר להם שאין תקוה לשנוי בהחלטת ועדת הטכסים בהקשר לקדושתו של נער זה (עם מסירת החומר לדפוס פורסם, כאילו הורתה הכנסיה לצמצם חגיגה זו ולמנוע הצגת מוצג תועבה אלה. רק עכשיו הוברר להם שהיתה זו עלילת שוא).

ברם, כאשר הופצה שמועה שהועדה האקומנית תדון, כביכול, בדבר זכויות של היהודים מצליבת יש"ו — האשמה שאינה קיימת רשמית — נמצאו יהודים שרקדו מסביבם, כסביב העגל בזמנו. כמה יהודים אף מיהרו להצהיר הצהרות, למרות שאיש לא הסמיכם לכך. אחרים דברו על הידברות. יהודים שהתרחקו מן האמונה ומכל דת, רוצים להידבר על דבר שזר להם לחלוטין. שומו שמים! אתאיסטים מובהקים או אפיקורסים מוצהרים, מינו עצמם כאפוטרופסים לדת וליהדות, שהרי מלבד השטח הדתי אין כלל מקום להידברות. כי בשטח הכלכלי

היו היהודים נכונים תמיד לסחור עמם. הם הם שעשו בויקויטים והחרימו בתי עסק יהודים ועד היום הזה קיים הנוהג אצל שכבות קטוליות מסויימות. לשיא הטפשות והתוצפה הגיע רביי רפורמי אחד, לאחר שאזנו קלטה שמועה זו — שאף שוברה לא היתה בצידה — הצהיר כי „יום זה גדול בשבילו כיום מתן תורה לישראל“...

אם יש מקום לזכות ולטהר מישהו, הרי הם הם הצריכים לטהר את עצמם מנהרי נחלי הדם היהודי שהגירו בכל הדורות. בתחום התיאולוגי-יהודי אין כל אפשרות של הידברות בין היהדות לנצרות שהיא אלילית למחצה וזרה לרוח ישראל. זאת ועוד, עניני דת מסורים בידיהם של שומרי דת ויודעיה, בידיהם של רבנים גדולי תורה. אין כל זכות לאנשים שהתרחקו מהדת, להידחק בראש התור ולהידבר בעניניה. משל למה הדבר דומה? כאילו סנדלר או פתח יבוא לבית חולים לבצע נתוחים מסובכים, למרות שאין לו כל מושג בכגון אלה.

נאמני העם נבחנים יפה בעת משבר. בימי בית שני רצו הצדוקים להידבר עם היוונים ובשעת משבר העדיפו את היוונים על בני עמם. אולם דבר זה לא עמד להם וכמעט נעלמו כליל מעל במת ההיסטוריה. מי יתן והמשתוקקים „להידבר“ ילמדו מהעבר הזה ויחדלו מצעדיהם המסוכנים מאוד לעם היהודי.

המציאות טפחה על פניהם של קלי הדעת. „המסמך היהודי“ עבר שבעה מדורי גיהנום ואישורו נדחה מדי פעם. לבסוף אושר מסמך כה עלוב, שאף קלי הדעת היו מאוכזבים ממנו. אולם לא ה„מסמך המקורי“ ולא זה המקוטע שאושר מעניינים אותנו אלא התוצאות המעשיות רק לפי מעשיהם והתנהגותם כלפינו נדון אותם ולא לפי מס שפתים בלבד.

"הברית החדשה" — אונגליון (אבנגליון)

השם „ברית חדשה“¹⁴³ ניתן ע"י הכנסייה הנוצרית לאגדות ול„דרשות“ שסופרו בשמם של אלה שנחשבו כתלמידיו של ישו הנוצרי. ה„ברית החדשה“ נקראת בפייהם גם „דייתיקא חדשה“, „טסטאמנט חדש“ ו„אונגליון“, ובלשון חז"ל: „אֲנֹגְלִיוֹן“.

האונגליון מורכב מקובץ כתביהם של נוצרים, שחיו כשלש מאות שנה לאחר ישו. בשנת 140 לספירה וכ־250 לאחר הוצאתו להורג (הדבר היה בתקופתו של ר' יהודה הנשיא, מחבר המשנה), קבע מרקיון את הקובץ הראשון של „הברית החדשה“. הנוצרים עצמם גם מודים שהכתבים נכתבו בתקופה מאוחרת, אולם הם מקדימים את כתביהם בזמן רב, כדי למעט את הפער עד כמה שאפשר. גם מחברי האונגליון הראשונים נאלצו להודות כי תלמידי ישו עצמם לא רשמו אשר שמעו מפיו. בכך רצו להסביר משום מה הופיעו הכתבים בתקופה מאוחרת, אולם הם הדגישו שהדברים נמסרו על פה ע"י השליחים מ„עדי ראיה“¹⁴⁴. ראותם של „עדי

143. הם בחרו בשם זה על סמך הפסוק (ירמיה ל"א, ל"א—ל"ג), „הנה ימים באים וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה, לא כברית אשר כרתי את אבותיכם... אשר המה הפרו את בריתי...“. הכוונה שהברית המתודשת לא תופר עוד, אך לא נתכוונו לומר ש„הברית תהיה חדשה“. הרשב"ץ מוכיח בספרו „קשת ומגן“, שדרך הכתוב להשתמש בתואר „חדש“ לציין קיום ואישור הדבר ביתר שאת, כגון „לכו ונלכה הגלגל ונחדש שם המלוכה“. לא על מלכות חדשה מדובר שם, אלא על קיום הראשונה. ועוד, מדובר בפירוש על ברית עם שארית ישראל ובית יהודה אך אין כל רמז ל„ברית עם הגויים“. ואעפ"כ אין לבוא עליהם בטרוניה, כי אין לך צירוף יפה מהענקת שם מזויף ליצירה מזויפת. אין כוונתנו לעמוד בזה על תורתם, המתוסרת כל הגיון, בדעתנו רק להצביע על זיופי מקראות ודעת חז"ל. יקשה אמנם לדעת אם ייחוס השם בא מתוך בורות בלבד, או אולי אף זה נבע מזדון לב.

144. לוקס 1, 3—1.

הראיה" היתה, כנראה, לקויה, וכיון שבאותה תקופה טרם ידעו להתקין משקפיים אופטיות, מסר כל אחד מהם תורה שונה בשם ישו. כך מסתבר מחילוקי הדעות שחלו אפילו ביסודותיה העיקריים של הנצרות. בשלושת הספרים הראשונים מודגש ייחוסו של ישו כצאצא לדוד המלך, ומכאן זכותו להיות "משיח". לעומתם מבקש הספר הרביעי להוכיח כי ישו הוא "בן־אלהים".

עובדה היא, שכל אלה שמייחסים להם חיבורי "הברית החדשה", היו ברובם יהודים שגרו בארץ. יש להניח, אפוא, ששפתם היתה ארמית ועברית כשפתם של תושבי הארץ. למרות זאת לא קיים אפילו טופס אחד מחיבוריהם כתוב עברית או ארמית במקור (אלה המופצים ע"י המיסיון הם תרגומי התקופה האחרונה מיונית). דבר זה אומר דרשני.

מבלי להיכנס לעצם השאלה מתחת ידי מי נצאו הכתבים האלה, הרי ברור כי שפתה המקורית של "הברית החדשה" אינה שפת הספרות של התקופה, אליה מייחסים אותה. ספרים לרוב יש עמנו מאותה תקופה, ויש בידינו להשוות בין הכתבים. משנתגלו לאחרונה כתבים רבים — תעודות אישיות, מכתבים פרטיים ועסקיים, פרוטוקולים של בתי־דין וכד' — הוברר כי שפתה המקורית של "הברית החדשה" היא שפת ההמון של התקופה. מלבד ליקוי חריף זה בולטת בורות בתוכן הדברים. אי־דיוקים וסתירות רבים מבצבצים מתוך שורותיה של "הברית החדשה", ואלה אינם מתגלים כסתירה בין שני ספרים בלבד אלא אפילו בספר אחד בלבד. אין להתפלא, שבמאה השישית בלבד החליטו ראשי הכנסייה לקדש את כל עשרים ושבעה החיבורים, מהם הורכב האונגליון. בעת ההיא החזיקה הדת הנוצרית בהגמוניה, כשבצילה מסתופפים אוכלוסין רבים של מאמינים — ועדיין לא היה להם כל בסיס חרוט עלי ספר. מחמת כן נאלצו להשלים עם המצוי, מבלי להתחשב בטיבו של החומר.

לכשנרצה לעמוד על טיבם של מחברי האונגליון ושל קהל מאמיניהם, די לנו בזאת שלא היססו לייחס לעצמם פסוק מתוך עשרת הדיברות, הידוע אף לאומות העולם. הם שינו במקצת את ניסוחו והתיימרו בו, כי הוא פרי רוחם שלהם. מתי מוסר, כי ישו אמר, כביכול: "ואני אומר לכם: כל הנותן עיניו באשה לחשוק בה ברוח זנונים, נואף אותה בלבד"¹⁴⁵. כלום אין כאן וריאציה שונה של הדיבר "לא תחמוד"? אף זאת ייחסו לעצמם, שיש לתת צדקה בסתרה, שהרי כך הם מוסרים בשמו של אותו האיש: "השמרו לכם מעשות צדקה וחסד למראה עיני

אחר" ¹⁴⁶. אליבא דאמת מדגישה זאת התורה במצות צדקה: "נתון תתן לו", ובפירושם של חז"ל: "לו — בינך לבינו" (ספרי, ראה), ושלמה המלך העלה זאת בכתב עלי ספרו כשמונה מאות שנה בטרם נולד בן האשה: "מתן בסתר יכפה אף" (משלי כא, יד).

לעתים שמעו דברים מקוטעים בשם חז"ל, ובדעתם שדבריהם משכנעים ועומדים בפני הביקורת, הכניסום לספריהם, מבלי לבדוק אם הקטעים בלבד מבטאים את הנושא לאישורו. לדוגמה גביא ציטטה, שהשתמשו בה להוכחת תחיית המתים. רבן גמליאל נשאל ע"י צדוקי, תחיית המתים מן התורה מנין. השיב לו רבן גמליאל, שנאמר, "אנכי ה' אלקי אברהם יצחק ויעקב", ולא אלקי המתים ¹⁴⁷. הם ציטטו את הדברים כצורתם מבלי לעמוד על פשטם של הדברים, שכן אין מכאן כל ראיה. לאמיתו של דבר למד זאת רבן גמליאל מסופו של הכתוב שנאמר בו: "אשר נשבע לאבותיכם לתת להם" — "לכם לא נאמר אלא "להם", מכאן שיקומן לתחייה. כידוע נולד ישו לפי אגדתם בנצרת. כיון שכך הם קובעים שהולדתו נקבעה בנבואה קדומה בפסוק, "כי נוצרי יקרא לך" ¹⁴⁸. למותר לציין שפסוק כזה אינו בנמצא כלל.

אחדים מהם קבעו את תאריך הולדתו של ישו לזמנו של שמעון הצדיק ¹⁴⁹. לעומת זאת קבעו אחרים כי תלמידו פאול היה, כביכול, גם תלמידו של ר' גמליאל ¹⁵⁰. אפילו אם נניח שהכונה לרבן גמליאל הזקן הרי ההפרש ביניהם כ-300 שנה. כיצד ייתכן, איפוא, שישו הנוצרי, שכל שנות חייו היו כשלושים שנה, חי גם בתקופת שמעון הצדיק וגם בתקופת רבן גמליאל? אחד מכותבי האונגליון ¹⁵¹ מוסר, שישו קרא, "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד". האחרים לעומתו מוסרים כאילו ישו בעצמו הוא אלוה ¹⁵² ולבסוף הפכוהו לשילוש. הניגוד שבין אחדות לשילוש הוא מוחלט, שאין אפשרות לגשר או למצוא משהו מן המשותף.

146. שם 6, 1.

147. סנהדרין צא.

148. שם 2, 23.

149. לוקס ב', 25. אך זה לא מונע ממספר זה לשלב גם את הורדוס בסיפורו.

150. מפעלות השליחים כ"ב, 3. לפי דבריו (שם ה', 34) ישב ר' גמליאל בסנהדרין בעת שדנו את פאולוס וחביריו לאחר המתת ישו, הרי שישו חי בתקופת ר' גמליאל. איזה צירוף מזר של תקופת שמעון הצדיק ותקופתו של ר' גמליאל.

151. מרכוס י"ב, 29; מתי כ"ב, 37—38, שם הם מדגישים שבתשובה על שאלה ענה ישו ש, "שמע ישראל" והפסוק, "ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך..." היא המצוה העיקרית והראשונה לכל המצוות ואילו הכלל, "ואהבת לרעך כמוך" הוא משני לה.

152. "אל הקורנתים" ה', 11; "אל טיטוס" ב', 13.

בקצרה נאמר, שאין אף משפט אחד בספרי תועים אלה העומד בפני הביקורת. פירושיהם משתנים מספר אחד למשנהו, ולעתים אף מפרק לפרק. מכאן לא יפלא גם יחסם המשתנה לתורה ולמצוות.

כדי להמתיק במקצת את הגלולה המרה שביצירתם העלובה וכדי שלא יבלוט הפער שבין השגב שבמקרא לסיפורי הבדים שלהם, החליטו, כנראה, ראשי הכנסייה לאסוף את הספרים החיצוניים שנמצאו עדיין בזמנם ולצרפם לכתבי הקודש. הם רצו לעשותם לתוליה מקשרת בין כתביהם ובין המקרא.

ברם, גם זה לא הועיל להם לשטש את הבורות וחוסר ידיעה של כותבי האונגליון. כשביקשו מחבריהם להבליט את תורתם ולהראות מה חידשו, הם גילו, בדרך אגב, בורותם בהלכה היהודית. אין להניח שהם סילפו את הדברים בזדון שכן לא היו מסתכנים בשגיאות גסות כאלה. המסדר (המחבר?) מספר¹⁵³, כי ישו התנגד לפרושים בכך, וכדי להבליט התנגדותו ריפא בהבל פיו של איש בשבת בניגוד לדעת הפרושים, כביכול. למעשה אין כלל איסור כזה. האיסור לרפא בשבת (חולה שלא נשקפת סכנה לחייו) מתייחס לריפוי בתרופות „דגוריןן אטו שחיקת סממנין“ (שלא יבוא לעשות את האבקות), אבל בדיבור לבד או אף בהגשת קמיע של מומחה אין כל איסור בדבר¹⁵⁴ ודוגמאות כאלה הן רבות.

נוסף לבורות של בעלי האגדות עצמם הוסיפו המתרגמים שגיאות וגילו חוסר הבנה בחומר שקבלו בכתב או בעל פה. כמוזכר לעיל, שפת האונגליון היא שפה המזונית, שפת השוק, אך בעוד שכותביו ידעו את היוזנית הוולגארית הרי באשר לארמית ולעברית היו בורים¹⁵⁵ וכך תרגמו „ארמיתא“ = גויה, — אלמנה (לוקס, 4, 26); לא הבינו מה פירושה של „קודשא“ — טבעת ותרגמו: „קודש“ (מתי 7, 6); „לבני מתא — (העיר) דיקברון ית מתיהון“, תרגמו: „הנח למתיים לקבור את מתייהם“ (מתי ח', 22). ודוגמאות כאלה רבות הן.

153. יוחנן י"ב, 13; לוקס י"ד, 3.

154. ראה שבת ס"א. ; שו"ע או"ח, שכ"ח.

155. ראה גם פרק „נצרות“ הערה 74 א, שהחליפו את שמה של מרים-מגדלא-שער-נשייא.